

Minijaturisti zagrebačkog kruga 1840/1850

Anka Bulat-Simić

Prije dva desetljeća prvi put se u našoj sredini pojavila zamisao da se istraživanjem portretne minijature prikupi, obradi i pripremi materijal za izložbu koja bi bila prva takve vrste u Hrvatskoj i u Jugoslaviji. Time se željela iz tame zaborava izvući grana slikarske umjetnosti koja je, u granicama objektivnih mogućnosti, intenzivno živjela u raznim vremenskim razdobljima. počevši od 16. pa sve do druge polovice 19. st., ali koja je ujedno bila posve zanemarena u našoj povijesti umjetnosti. Pokretač te zamisli bio je tadašnji direktor Muzeja za umjetnost i obrt prof. Zdenko Vojnović.

Istraživački rad trajao je nešto više od godine dana. Odvijao se u Zagrebu, oko Zagreba i u svim većim i manjim kulturnim središtima Hrvatske, od sjeverne granice do jadranskih otoka.

Već prvi kontakti na terenu dali su neočekivane rezultate. Pošlo se gotovo od nepoznanice. Postupno se pred našim očima otkrivala galerija tih sitnih precioznih predmeta, koji glavnim dijelom nisu bili plod sakupljanja pasioniranih kolekcionara, nego su, povezani uz lokalitet nastanka, prikazivali brojne generacije domaćih naručitelja a time i kulturno podneblje pojedinih naših krajeva i razdoblja.

Frapantna otkrića bile su dragocjene minijature na Omiškoj dukali iz 1579. godine, zatim barokne minijature dubrovačke vlastele, portreti naših ljudi na listovima različitih Privilegija, likovi mladih doktora na diplomama Sveučilišta u Padovi iz 17. i 18. st., u kojem su se gradu školovali sinovi naših obitelji iz Dalmacije, Istre i Hrvatskog primorja.¹

Minijatura u Hrvatskoj ima svoju bogatu tradiciju, ona nije slučajna, povezana je uz dva imena koja su obogatila evropsku minijaturističku umjetnost. Dubrovčanin Feliks Petančić (Petantius) oko 1455—1517, slikar i minijaturist, bio je i u diplomatskoj službi na dvoru ugarsko-hrvatskih kraljeva Matije Korvina i Ladislava II. U delikatnoj misiji, na dvoru francuskog kralja Luja XII u Bloisu, slikao je minijaturene portrete kraljevih nećakinja Germaine i Ane de Foix (oko 1500).² Julije Klović (Giulio Clovio), Grižane 1492 — Rim 1578, djelovao je u Budimu na dvoru Ludovika II. Nakon Mohačke katastrofe 1526, na kneževskim dvorovima Apeninskog poluotoka ostvaruje djela zbog kojih ga njegovi suvremenici nazivaju Michelangelom minijature.³

Prva izložba minijatura, organizirana u Muzeju za umjetnost i obrt u listopadu 1953, prikazala je 274 probrana i najznačajnija izloška.⁴ Iduće godine, u veljači 1954, na traženje Narodnog muzeja priređena je u Ljubljani ista izložba sa stanovitim korekcijama u atribuciji, uvjetovanim iskustvom prve izložbe i daljnjim istraživanjima.⁵ Rad na terenu omogućio je da se sistematskom obradom ukaže na kvalitetu i brojčano stanje poslije svih nedaća i ratnih pustošenja koja su u svim povijesnim razdobljima pogađala Hrvatsku.

fotografija: krešimir tadić

1

Simić-Bulat Anka. Omiška dukala. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. Split 1956, str. 170—178 + reprodukcije.

Simić-Bulat Anka. Diplome, duka'e, matrikule, statuti. Katalog. Minijatura u Jugoslaviji. Muzej za umjetnost i obrt. Zagreb 1964, str. 50—52 + kataloški dio + reprodukcije.

2

Kniewald Dragutin. Sitnoslikar Feliks Petančić. Tkalčićev Zbornik II. Zagreb 1958, str. 55—92 + reprodukcije.

Kniewald Dragutin. Feliks Petančić i njegova djela. Beograd 1961. Posebno izdanje Srpske akademije nauka, CCCL, knj. 12 + reprodukcije.

3

Kukuljević-Sakcinski Ivan. Jure Glović prozvan Julijo Klovio, hrvatski sitnoslikar. Zagreb, 76 str. + reprodukcije. Monografiju je izdala Matica hrvatska u spomen tristogodišnjice Klovićeve smrti.

4

Simić-Bulat Anka. Izložba minijatura u Hrvatskoj od XVI do XIX stoljeća. Katalog (šapirografiran). Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1953.

5

Simić-Bulat Anka. Razstava miniaturne umjetnosti na Hrvatskom od XVI do XIX stoljeća. Katalog (tiskan). Ljubljana, Narodni muzej, februar, 1954, 23 str. + reprodukcije.

Od samog početka rada bila je sasvim jasna uska povezanost naše minijature s evropskom minijaturističkom umjetnošću. Utjecaji mletačkog slikarstva na jadransku obalu, tragovi sjevernih zemalja, a pogotovo bečkog bidermajera, na sjevernu i sjeverozapadnu Hrvatsku bili su prirodna posljedica konfiguracije njena tla i politički razdvojenog teritorija tadašnje Hrvatske.

Tema ovog priloga usmjerena je na sredinu 19. st., ili, preciznije, na razdoblje između 40-ih i 50-ih godina prošlog stoljeća, na usku zaokruženu cjelinu koja je nastajala u Zagrebu i oko Zagreba i koja je po tome dobila svoje ime »Zagrebački krug«.

Povod je dalo »otkrice« dviju signiranih minijatura Jakoba Stagera i neke veoma srodne minijature prije atribuirane Matiji Brodniku. Jedna signirana Brodnikova minijatura, koja je nakon prve izložbe »otkrivena«, dala je tome krugu određenije obrise. Daljnjim istraživanjima, i pronalaskom novih srodnih minijatura u konfrontaciji Stager-Brodnik, mogao se taj problem riješiti. Te su pojave očito govornice da se na polju portretne minijature događalo nešto zaista posebno.

Započelo se sa skromnim brojem, a do danas je, u istraživanju posebno toga kruga, zabilježeno više od 40 portreta. Broj se povećava ako toj skupini pridodamo minijature Brodnika i Cetinovića, nastale u isto vrijeme, veoma bliske po koncepciji ali različite u slikarskoj fakturi. Te minijature ne samo što upotpunjuju Zagrebački krug, nego ujedno daju i potpuniju sliku minijaturističkog kretanja u posljednjem desetljeću prve polovice 19. stoljeća.

Vijest o Jakobu Stageru prvi put čitamo u zagrebačkom tisku 8. veljače 1840. Po tadašnjem običaju »Jacob Stager, Miniatur-Portraitmaler«, objavljuje da se namjerava zadržati nekoliko godina u Zagrebu, gdje bi se uz svoju umjetnost želio baviti poučavanjem u *crtanju*, uz honorar, po dva sata dnevno. Ujedno se preporučuje cijenjenom općinstvu . . .⁶ O svom porijeklu, dotadašnjem mjestu boravka i životu ne kaže ništa. Kakve li je veze imao s gradom u kojemu se namjerava zadržati duže vrijeme? Vjerojatno će daljnja istraživanja riješiti i taj problem.

Sasvim sigurno Stager nije pohađao likovne akademije Beča, Praga ili nekoga drugog slikarskog središta u Austriji ili izvan njenih granica, jer bi to u svojoj najavi nedvojbeno bio objavio. Devetnaesto stoljeće već jasno luči akademskog slikara od onih koji tu visoku kvalifikaciju ne posjeduju, a Stager se očito javlja samo kao »Miniatur-Portraitmaler«. Vjerojatno je amater, ali ipak izučeni crtač-slikar koji ima svoj osebujni stil slikajući likove u sažetoj zatvorenoj plošnoj formi, čistih obrisa i boja.

Amaterizam se osobito u 19. st. razvija i u Hrvatskoj. Nisu rijetki liječnici, svećenici, činovnici, oficiri koji se, gotovo samouki, bave slikarstvom. Znati slikati pripadalo je dobrom odgoju mladih djevojaka plemićkih i građanskih obitelji. Ta je pojava posebno razvijena kod vojnih lica, jer se u vojnim školama Monarhije pridavala osobita pažnja preciznom crtanju. Tu su se odgajali budući kartografi, crtači i slikari utvrda itd. Nije izuzetak da se poneki oficir, osobito kasnije kao umirovljenik, posvećuje slikarstvu. U bliskoj okolici Zagreba imamo primjer turopoljskog slikara, bivšeg oficira Karla-Dragutina Weingärtnera.⁷

Stager dolazi u Zagreb 1840, ili se bar te godine najavljuje i preporučuje zagrebačkom općinstvu kao minijaturist, portretist i učitelj crtanja. To je temeljna vijest na koju možemo dalje dograđivati. Drugu obavijest o Stageru daje 1841. tadašnji karlovački odvjetnik Antun pl. Vakanović.⁸ U svome dnevniku

⁶ *Intelligenzblatt für Agramer politischen Zeitung*, No 12, Samstag, den 8 Februar 1840, str. 37. Jacob Stager Miniatur-Portraitmaler, welcher sich einige Jahre hierorts aufzuhalten gedenkt, macht die ergebenste Anzeige, dass er diese feine Kunst, nicht nur zu betreiben, sondern auch in selber, so wie in *Z e i c h n e n*, täglich durch zwei Stunden, gegen Honorar, Unterricht zu ertheilen wünscht. Er empfiehlt sich hiermit zur geneigten Thailname bestens.

⁷ *Šimlč-Bulat Anka*. Karl Weingärtner, turopoljski slikar. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. Zagreb 1961, br. 5.

⁸ *Antun pl. Vakanović* (Kostajnica 1808 — Zagreb 1894), vođa hrvatskog preporoda u Karlovcu. Prijatelj Draškovića, Gaja i Mažuranića. U Karlovcu je izdao ilirske budnice »Glagovkinje« pod pseudonimom Domoljub Horvatović. 1867. predsjednik Sabora.

(»Nadniku«) Vakanović bilježi 26. lipnja 1841: »U Jaski natovarih Malera Stagera bivšeg Čobana da mi obitelj mala.« Zatim dva dana kasnije, 28. lipnja: »Mati i ja portretirani od Stagera.«⁹

Nameće se pitanje zbog čega Vakanović u svome dnevniku naziva Stagera »bivšim čobaninom«. Karakterizira li taj naziv, nedvojbeno upotrijebljen u pejorativnom smislu, Stagera kao priprosta neškolanog primitivca? Ili je to pomalo nadmeni odnos čovjeka visoka položaja prema »maleru« koji, putujući od mjesta do mjesta, zarađuje svoj gorki kruh?

Stager povremeno signira i datira svoja mala ostvarenja, ali je njihov broj vrlo malen. Dok su dvije minijature samo signirane, još druge dvije su i datirane. Ali njegov je likovni izraz tako osebujan i prepoznatljiv da mu se pažljivom analizom može uvjerljivo pripisati još tridesetak minijatura. Vjerujem da broj dosad poznatih minijatura nije ovim prilogom iscrpljen.

Stager najavljuje svoj dolazak u Zagreb 1840. U lipnju 1841. slika u Karlovcu minijaturu Antuna Vakanovića i njegove majke Antonije. Minijatura Antuna Vakanovića nije dosad pronađena, a ona njegove majke nije signirana ni datirana. Vjerojatno je prije toga Stager slikao portret Franje Stöckela (također bez datacije i signature) u Jaski odakle ga je Vakanović »natovario« na kola i poveo u Karlovac.

Utjecajna i ugledna obitelj Vakanovića sigurno je djelovala i na druge narudžbe u gradu. Vjerojatno je upravo tada Stager naslikao pet članova obitelji Eisenhut od kojih je samo jedan portret signiran. Iz istog vremena sačuvana je i jedna minijatura u obitelji Hruby. Dvije posljednje Stagerove datirane minijature potječu iz godine 1846. Jedna je nastala u Varaždinu, portret Julije Feman rođ. Gortan, a druga u Bjelovaru prikazuje lik Ane Kuždić. U tome vremenskom rasponu, od 1840. do 1846, nastaju minijature u Zagrebu, Samoboru, Jaski, Karlovcu, Velikoj Gorici, Vukovaru, Varaždinu, Bjelovaru itd. Većinom su portretirane poznate osobe, ali ima i takvih, nedvojbeno Stagerovih, minijatura koje su promjenom vlasnika izgubile svoj identitet. Za održavanja izložbe minijatura u Zagrebu neki je mladi čovjek donio u Muzej na ogled izbljednulu, kao dimom zastrtu minijaturu svoje praprabake koja je, po njegovim riječima, cijeli život provela u Pančevu. Minijatura, signirana i datirana 1848, bila je veoma slična onoj Ane Kuždić iz Bjelovara.

Bio je to znak da je Stager, napustivši Zagreb i Hrvatsku, dospio u Vojvodinu.

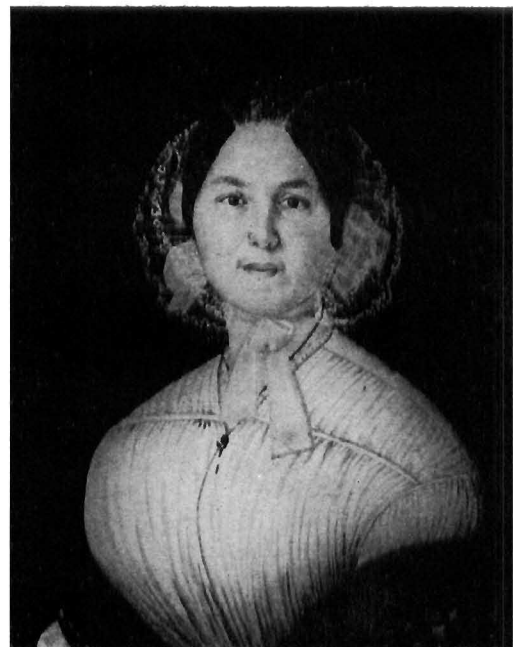
Tri minijature, tek pronađene pri završetku pisanja ovoga priloga, signirane i datirane 1849. i 1850, dokazuju da je Stagera njegov status »putujućeg« slikara odveo, poslije Pančeva, dalje i dublje u vojvođansku ravnicu. Dvije minijature nalaze se u Narodnom muzeju u Budimpešti (1849), a treća, u novopostavljenoj muzejskoj zbirci u dvorcu u Čelarevu (Vojvođanski muzej, Novi Sad), datirana je 1850. godinom. Portreti Nandora Szaboa i njegove supruge, te graničarskog kapetana Teodora Dobranovačkog, posjeduju sve karakteristične osobine Stagerova kista.¹⁰

Iz svoje sredine gubimo dakle Jakoba Stagera. Je li se vratio u Hrvatsku, mogao bi potvrditi jedino neki pronađeni dokument ili neka datirana minijatura. Sudbine mnogih »putujućih slikara« ostaju do kraja nedorečene.

⁹ *Vakanović Antun. Protocollum Omnium eorum quorum notitiam in eundi habui Occasionem* Ant. Vakanovich Avvocatus

N a d n i k 1841 Lipanj, str. 121/v. Nacionalna Sveučilišna biblioteka (R. 5294) Zagreb.

¹⁰ *Marijana Schneider*, viši kustos Povijesnog muzeja Hrvatske, na studijskom putovanju u Budimpešti, pronašla je u Narodnom muzeju dvije Stagerove minijature, signirane i datirane 1849. godinom. Portretirani su Nandor Szabo i njegova supruga. Iako su imena zapisana, nije se mogao saznati nikakav podatak o njima, a ni točan lokalitet nastanka minijatura. O samom Stageru nemaju podataka. Prof. Zdenka Munk, direktor Muzeja za umjetnost i obrt, i mr. Stanko Staničić obavijestili su me sa boravka u Novom Sadu da se u novopostavljenoj muzejskoj zbirci u dvorcu u Čelarevu nalazi signirana i datirana (1850) minijatura J. Stagera koja prikazuje graničarskog kapetana Teodora Dobranovačkog. Ovim putem zahvaljujem na kolegijalno dostavljenim podacima.

1
J. STAGER: Antonija p. Vakanović, kat. br. 2
Karlovac, 1841.

J. STAGER: Antonija pl. Vakanović,
catalogue No. 2
Karlovac, 1841

2
J. STAGER: Franjo Stöckel, kat. br. 1
Jaska, 1841.

J. STAGER: Franjo Stöckel, catalogue No. 1
Jaska, 1841

Pokušavam, koliko je moguće, osvrnuti se na ovu malu panoramu portreta po nekom bar približno kronološkom redu. Dokumentima je potvrđeno da su portreti Antonije i Antuna Vakanovića nastali u Karlovcu između 26. i 28. lipnja 1841. Kako Vakanović bilježi da je Stagera poveo iz Jaske, vjerojatno je upravo tada nastala minijatura *Franje Stöckela* (kat. i sl. br. 1). Prema tome, to bi mogla biti jedna od najranije ostvarenih i sačuvanih minijatura Jakoba Stagera u Hrvatskoj. To je standardni tip njegovih muških poprsja na jednobojnoj tamnozelenoj ili sivoj pozadini na koju su čistom linijom ucrtane biste u tamnim odijelima, s licima na kojima brižljivo slikane oči otvoreno gledaju promatrača. Da je Stager zaista portretirao Stöckela, dokazuje *signirana* (bez datacije) veoma slična minijatura velikog župana *Petra Horvata* (kat. br. 33, sl. br. 32). Gotovo su jednako slikane minijature *Konstantina Jankovića* (kat. br. 15 i sl. br. 15) i *Tomasa Femana* (kat. br. 39, sl. br. 38). Kakva je bila minijatura *Antuna Vakanovića*, na žalost nije poznato, a ne zna se ni gdje se nalazi. Minijatura *Antonije Vakanović* (kat. i sl. br. 2) bila je po obiteljskoj tradiciji pripisana Waldmülleru. S takvom je atribucijom unijeta u oba kataloga izložbe (1953, 1954).¹¹ Međutim, kako se broj Stagerovih minijatura upornim istraživanjima povećavao, a karakteristike njegova stila bivale sve jasnije i prepoznatljivije, budile su se ujedno i sumnje u ispravnost atribucije.

Nakon istraživanja Waldmüllerova minijaturističkog opusa u galerijama i muzejima Beča otklonjena je svaka mogućnost autorske pripadnosti te minijature Waldmülleru. To je sasvim drugačiji stil i tehnički pristup.

Gotovo na svim Stagerovim minijaturama, osim malobrojnih iznimaka, prevladavaju dvobojni odnosi: bijelo-crni, plavo-crni i crveno-modri, a na nekim je minijaturama istaknuta tamnozeleno pozadina. To su osnovne boje Stagerove slikarske palete.

Minijatura *Antonije Vakanović* upravo je klasičan primjer Stagerove bijelo-crne varijante, s karakterističnim osobinama njegova stila. Čistom ucrtanom linijom Stager tvori zaobljeno, pomalo hipertrofirano poprsje, pokrenuto nešto ulijevo, i lice postavljeno en face s tamnim očima koje promatraju otvorenim, izravnim pogledom. Tome je licu zrele žene dao izraz mirne ravnoteže. Plošnost, karakteristična u njegovu opusu, kao da je malo napuštena, znalačka osjenčenja daju licu stanovitu plastičnost koju će Stager ostvarivati i kasnije, ali samo na licima osoba zrelije dobi. Nabori su na bijeloj haljini zapravo »nacrtni«, a taj će način Stager, kad god ustreba, uvijek primjenjivati. Za razliku od klasične minijaturističke tehnike, koja sitnim točkicama i potezima prekriva površinu plohe, Stager će glatkim namazom boje, koja je konstantno čista, ostvariti svoj poseban način likovnog izražavanja.

U tom krugu bijelo-crnih ostvarenja upadljiv je lik blijede *Mlade žene u bijelome* (kat. br. 18, sl. br. 17). Njeno je poprsje također pokrenuto nešto ulijevo, a desna joj se ruka prislanja na stalak. Lice joj je uokvireno plavom kosom u stiliziranim dugim uvojcima. Inkarnat je svijetao, jedino su vidljiva osjenčenja oko intenzivno plavih očiju i senzualnih punih usana. Ruža u kosi i modrikast veo oko ruku dva su rafinirana akcenta u ovom bijelo-crnom suglasju.

¹¹
Vidi bilj. 4 i 5.

3
J. STAGER: Marija Eisenhut, kat. br. 4
Karlovac, vjer. 1841.

J. STAGER: Marija Eisenhut, catalogue No. 4
Karlovac, prob. 1841

Crna pozadina još jače ističe bjelinu i oblik poprsja. Čista linija stvara i zatvara ovaj pomalo bizarno oblikovani lik. Plošna apstraktna tjelesnost bit će i dalje karakteristika Stagerove koncepcije.

Stager slika uvijek lica en face, ali nisu rijetke minijature na kojima je i poprsje statično, bez pokreta.

Još je jedno bijelo-crno ostvarenje u statičnom i frontalnom liku *Terezije Labaš* (kat. br. 24, sl. br. 23). Iz široke bijele suknje izvija se poprsje tanka struka mlade djevojke zaobljena lica, ružičasta inkarnata, s dugim smeđim uvojcima. Ponovo čista sigurna linija oblikuje bistu širokih ramena i uska struka u obliku trokuta ili poput srca. Tamni, uski lanac koji pridržava njena desna ruka s narukvicom i ruža sa zelenim lišćem na rubu dekoltea jedini su akcesoriji. Crna pozadina ponavlja dvobojni dijalog.

U jednakom stavu Stager je naslikao polulik *Ivane Schloisnigg* (kat. br. 27, sl. br. 26), u crnoj haljini s ukrasom od bijelog tullea i završnim rucheom oko vrata koji nosi glavu lijepa ovalna lica. U desnoj ruci lornjon, a na tamnoj kosi bijela koprena. Stagerove su oči uvijek prepoznatljive — one su poput njegove signature. Tako i ove velike svijetle oči imaju onaj specifičan otvoreni pogled, pomalo začuđen i pomalo sjetan. Modelacija inkarnata nešto je plastičnija. Delikatno su izvedena zasjenjenja osobito oko očiju, usana i brade. Crna je i pozadina. To je jedini sačuvani rad crno na crnome. Možda je to bio pokušaj koji se vjerojatno nije ponovio, ali u svakom slučaju — uspjeli pokušaj.¹²

¹² Minijatura *Ivane Schloisnigg* bila je prije atribuirana Brodniku vjerojatno zbog velike sličnosti, gotovo identičnosti, u stavu s njegovom minijaturom koja prikazuje groficu Eleonoru Patačić s lornjonom u ruci.

4
J. STAGER: Muškarac iz obitelji Eisenhut, kat. br. 5, Karlovac, vjer. 1841.

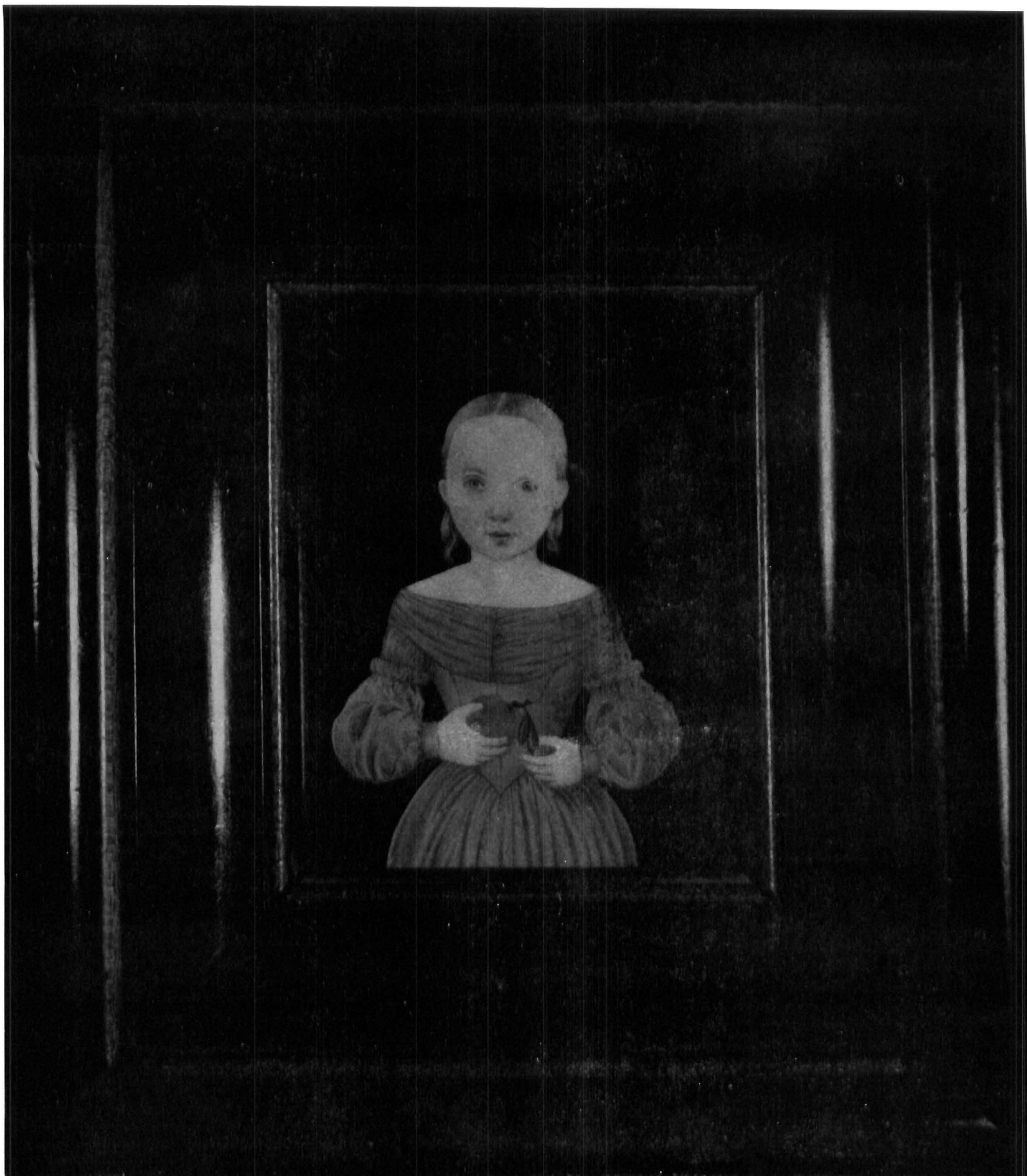
J. STAGER: Man from Eisenhut family, catalogue No. 5
Karlovac, prob. 1841

Prekratko je vrijeme Stagerova boravka u Hrvatskoj da bi se mogao osjetiti slikarov razvoj — uspon ili pad, a uz to je dokumentacija vrlo oskudna pa je teško i kronološki prikazati njegovu djelatnost. U tome istraživačkom radu ponajprije pomažu novinske obavijesti, zatim Vakanovičev dnevnik (»Nadnik«) sa svojim bilješkama i obavijestima o prvim minijaturama, i napokon otkriće dviju signiranih i datiranih minijatura s poznatim ličnostima i lokalitetom nastanka. Vjerojatno su te minijature ostvarene u njegovoj završnoj fazi boravka u našoj sredini.

U Karlovcu je Stager naslikao članove obitelji Eisenhut. Vjerojatno su te minijature nastale čak i u istoj godini kao i portreti Vakanovičevih. Zanimljiva je ta grupa od pet minijatura među kojima je jedna signirana. Tri su minijature međusobno stilski povezane i u jednakim su originalnim okvirima; druge su dvije također međusobno povezane osebujnom obradom i jednakom opremom.

Lik plavokose djevojčice *Fani Eisenhut* (kat. br. 6, sl. br. 5) slika je s posebnom delikatnošću, rekla bih sa stanovitom prozračnošću. Svjetlost njene kose, bjelina inkarnata gotovo bez modelacije, plave sanjarske oči i tek naznačeno rumenilo usana, ručice koje nježno drže rumenu jabuku, fino izrađena plava haljinica — sve to pridonosi dojamu kao da je to neko priviđenje iz bajke. Crna pozadina potencira eteričnost frontalnog lika djevojčice. Stager je odabrao upravo tu minijaturu da na nju stavi svoj potpis! Na njoj se prvi put susrećemo s dvobojnom crno-plavom varijantom u njegovu opusu.

Minijaturu *Marije Eisenhut* (kat. br. 4, sl. br. 3) Stager oblikuje finim obrisom čiste linije. Ističe njena obnažena ramena, lijepo zaobljeni vrat i fini oval lica. Glatko počesljana tamna kosa uokviruje lice s tamnim grahorastim očima, lagano osjenčenim. Postoji oko ustiju neka neznatna deformacija — nespretnost, šta li? A i ruka, koja se često ponavlja na Stagerovim portretima, i tu je nedorečena. Te male deformacije podsjećaju na draž naive koju moderan čovjek današnjice prihvaća.

5

J. STAGER: Fani Eisenhut, kat. br. 6
Karlovac, vjer. 1841.

J. STAGER: Fani Eisenhut, catalogue No. 6
Karlovac, prob. 1841

7

J. STAGER: Klotilda Eisenhut rođ. Kokot, kat. br. 7, Karlovac, vjer. 1841.

J. STAGER: Klotilda Eisenhut née Kokot, catalogue No. 7
Karlovac, prob. 1841

6

J. STAGER: Djevojka iz obitelji Eisenhut, kat. br. 8, Karlovac, vjer. 1841.

J. STAGER: Girl from Eisenhut family, catalogue No. 8
Karlovac, prob. 1841

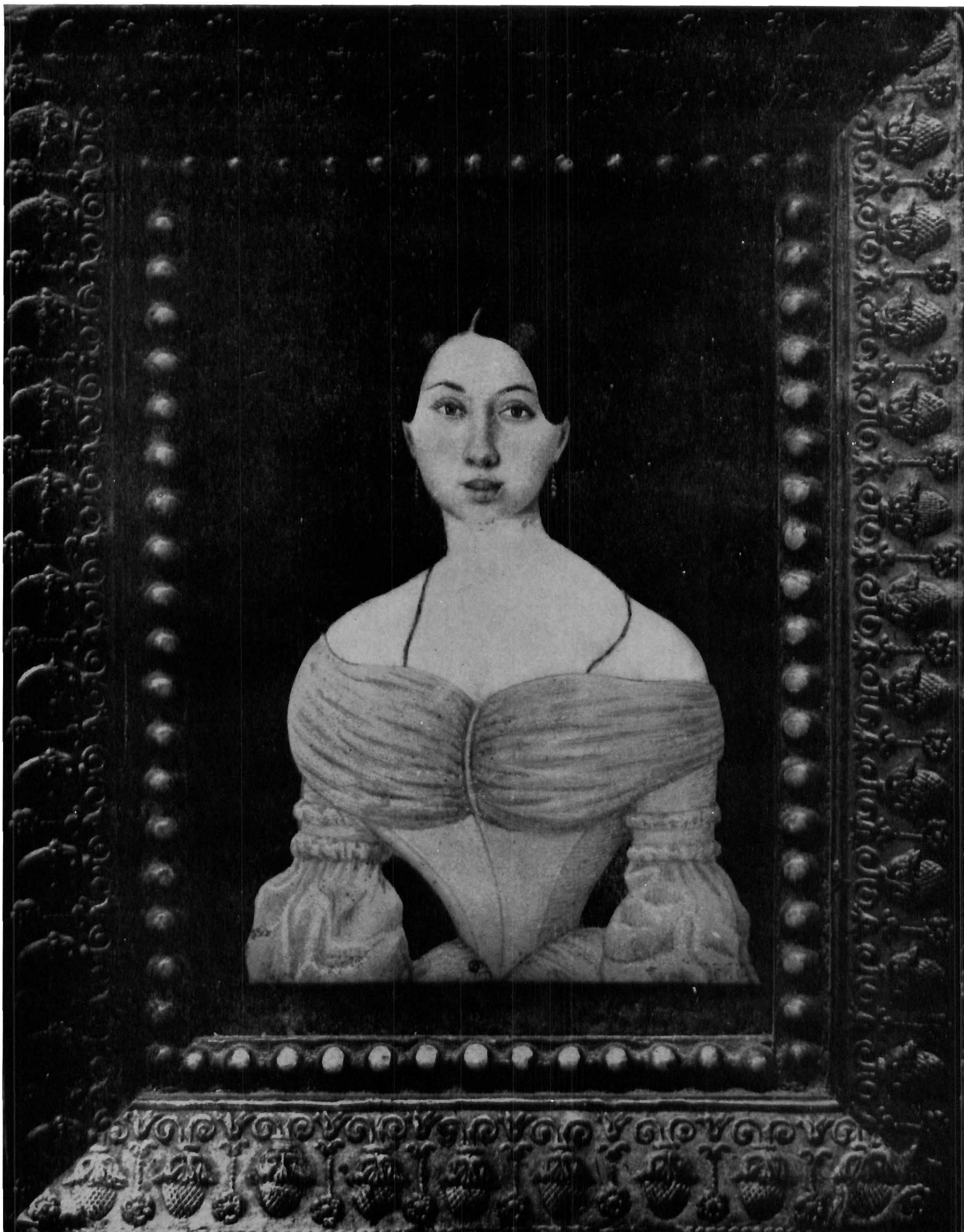

8

J. STAGER: Žena u ružičastome, kat. br. 9, Karlovac, vjer. 1841

J. STAGER: Woman in rose-red, catalogue No. 9
Karlovac, prob. 1841

9

J. STAGER: Betika Reizer-Tomičić, kat. br. 10
Samobor, oko 1842.

J. STAGER: Betika Reizer-Tomičić,
catalogue No. 10
Samobor, around 1842

10

J. STAGER: Natalija Ivančević, kat. br. 11
Zagreb, oko 1844.

J. STAGER: Natalija Ivančević, catalogue No. 11
No. 11
Zagreb, around 1844

U jednakom okviru zatvorena je i treća minijatura — portret *Muškarca* iz obitelji *Eisenhut* (kat. br. 5, sl. br. 4) u statičnom frontalnom stavu, s licem izdužena jajolika oblika. Elegantno je odjeven u crno, po tadašnjoj modi sa široko oko vrata povezanom kravatom, koja jače ocrtava glomaznost lica. Ima stanovite krutosti u nekim Stagerovim muškim likovima — nedostaje mu, ili ne zna prenijeti na bjelokost, maštovitost koju otkrivamo na ženskim portretima, ili ga možda neka lica ne mogu drugačije inspirirati. Ponovo se javlja tamnozeleno pozadina.

Posebni su slučaj dvije minijature iz iste obitelji. U radu na istraživanju portretne minijature kod nas, a dijelom i u inozemstvu, nisam naišla na analogne primjere. Minijatura je od svog nastanka, u rasponu od puna tri stoljeća, uvijek pronalazila nove tehničke razvojne mogućnosti. Od pergamene i kovinskih pločica pa tehnike emajla u 16. i 17. st. prešlo se, uz ostale tehnike, i na podlogu od bjelokosti što je u 18. i 19. stoljeću pridonijelo njenu osobitom cvatu. Svaka je podloga diktirala vlastitu slikarsku tehniku, pa se umjesto uljem, temperom i gvašem slikalo akvarelom.

U 19. st. javljaju se često minijature slikane na osnovi papira, ali je to više znak masovne produkcije. Ipak se na istoj podlozi ostvaruju i vrlo vrijedna djela poznatih majstora. Te minijature, u nešto povećanom razmjeru, po svojoj su tehnici bliže akvareliranom crtežu.¹³ Istodobno u Engleskoj nastaje moda tzv. »velike minijature«. Na tim povećanim ploham bjelokosti minijatura postaje slična reduciranu »velikom« portretu pa gubi svoju pravu namjenu, a ujedno postaje i preskupa. Kontinentalna Evropa prihvaća tu novu vrstu minijature.¹⁴

¹³ U Beču se, u toj tehnici, među ostalima, osobito istaknuo slikar minijaturist i litograf Josef Krihuber (1800—1876). U Zagrebu od 1850. djeluje slikar i minijaturist Ivan Zasche (Jablonec 1826 — Zagreb 1863). Osim vrijednih minijatura na bjelokosti, osobito su mu u toj tehnici akvareliranog crteža uspjele minijature zagrebačke obitelji Mallin.

¹⁴ Od minijaturista tzv. »velike minijature« najpoznatiji su u Engleskoj Andrew Robertson (1777—1845) a u Njemačkoj August Grahl (1791—1868).

11

J. STAGER: Berta Ivančević, kat. br. 12
Zagreb, oko 1844.

J. STAGER: Berta Ivančević, catalogue No. 12
Zagreb, around 1844

Ova je mala digresija bila potrebna da bi se lakše objasnio fenomen dviju Stagerovih minijatura, nešto većih razmjera, u kojima su spojene podloge bjelokosti i papira. Je li to bio samo Stagerov pokušaj da ostvari minijaturu većih dimenzija, a da pri tom cijena bude pristupačnija? Vjerojatno je da je u tome tražio kompromisno rješenje. Naime, od bjelokosti je kvadrat na kome su naslikani glava i vrat. Inkarnat time dobiva onu posebnu prozračnu svjetlost koju može dati samo bjelokosna osnova. Kvadrat od bjelokosti vješto je umetnut u kompoziciju, tako da se u prvi mah i ne primjećuje. Ali kao da je ta različitost materijala urodila nesporazumom u samoj kompoziciji.

Sjedeći lik *Klotilde Eisenhut* rođ. *Kokot* (kat. br. 7, sl. br. 6) u naslonjaču bizarna oblika, koloristički dobro zamišljen kao plavo na plavome, ukazuje na slikarove nespretnosti i nemogućnosti da ostvari jedinstvenu cjelinu. Dok su lice, kosa i vrat izraženi u Stagerovu stilu, figura kao da je u raskoraku s njim. Karakteristična Stagerova »tjelesnost« dobiva čudne dimenzije koje nisu ni apstraktne a ni realistične. Jednaka obilježja nosi i *Djevojka* iz obitelji *Eisenhut* (kat. br. 8, sl. br. 7) koja sjedi u velikom crvenom naslonjaču, a odjevena je u plavu haljinu. Njena je glava također u duhu Stagerove izražajnosti, a formu tijela predimenzionira haljina koja je, kao i na prethodnoj minijaturi, loše crtana. Iako obje minijature potenciraju slikarove negativne osobine, one su ipak zanimljive, kao svaki eksperiment koji donosi makar i neuspjele ali ipak uvijek nove rezultate.

Vjerojatno je *Žena u ružičastom* (kat. br. 9, sl. br. 8), iz karlovačke obitelji Hruby, nastala u istom vremenu. Tu prvi put Stager odijeva svoj model u ružičastu boju. Ruža na razrezu haljine i ona koju drži u desnoj podignutoj ruci jednako su tretirane kao i ruže na portretu Terezije Labaš (sl. br. 23). I na toj su minijaturi sva obilježja slikarova rukopisa, ali je lik realnije prikazan. Možda su Stagera na to nagnale preoštre crte ženskog lica.

Ponovo Stager vraća čistoću linije i inkarnata frontalnom poprsju *Betike Reizer-Tomičić* (kat. br. 10, sl. br. 9).

Bjelokost je izvanredna osnova na kojoj nezamjetljivo ostvaruje delikatnost puti. Lice je gotovo plošno, s blagim zasjenjenjem

oko velikih grahorastih očiju i punih usana. Inkarnat lica, vrata i obnaženih ramena u kontrastu je s tamnozelenom pozadinom, što još jače ističe bjelokosnu eteričnost puti.

Ženska poprsja Stager često slika shematiziranim, gotovo rutinskim pokretom lijeve ili desne ruke, koje uvijek jednako prislanja na mramorizirano postolje. Te su ruke slikarski nedorečene, ali u taj sklop naivne nespretnosti unose notu osebuje svježine.

Možda je najuspjelija minijatura u tom genreu već opisana *Mlada žena u bijelome* (sl. br. 17). Zatim slijede karakteristični portreti žena mladolika izgleda, svježih inkarnata, prikazanih u jednakoj slikarskoj koncepciji. Tu je poprsje *Žena u plavome* (kat. br. 17, sl. br. 16) s koraljnom ogrlicom i bijelom rukavicom na desnoj ruci. Čista linija tvori bizarnu formu poprsja s usklađenim plavo-crnim odnosom boja. Zatim ponovo slično poprsje u plavome *Karoline-Dragojle Schauff* (kat. br. 21, sl. br. 20) s tankom crnom trakom oko vrata, glatko počešljane kose i s desnom rukom na postolju. Ponavlja se i plavo-modro suglasje boja. *Adalbert Schauff* (kat. br. 20, sl. br. 19), sin Ivana Nepomuka Schauffa,¹⁵ posjeduje na svom poprsju slikarove stilske posebnosti. Oči koje otvoreno gledaju, iznad njih pažljivo slikane sraštene obrve i kosa koja uokviruje dugoljasto lice. Poprsje pokrenuto ulijevo s rukom na postolju, zaobljena lica svijetla inkarnata s otvorenim pogledom krupnih plavih očiju, s dugim uvojcima i cvijetom u kosi, lik je mlade *Alojzije pl. Dolovčak* rođ. *Werner* (kat. br. 19, sl. br. 18). Različito od drugih portreta, na kojima su haljine sličnoga kroja i boje, mlada žena nosi iznad svijetle haljine tamnu stiliziranu surku crveno podstavljenu. U doba smo preporoda, kad surku kao simbol nose ilirski preporoditelji, pa ni mlada supruga budućega narodnog zastupnika u Saboru ne zaostaje za drugima. Prvi put se javlja pozadina, doduše jednoboja, ali u donjem dijelu tamnija pa u tek naslućenoj liniji dalekoga gorja prelazi u svjetliju nijansu.

Poprsje u crno odjevene *Antoinette Bolehović* (kat. br. 22, sl. br. 21) izvija se nadesno, te se ponešto izdignuta lijevog ramena rukom naslanja na postolje. Dugoljasta je lica sa stiliziranim svijetlim uvojcima koji se spuštaju niz obraze, i plavih očiju koje gledaju otvorenim pogledom. Ima nečeg ocjelnog u stilizaciji uvojava, ali su oni tipičan Stagerov produkt koji se javlja na svim likovima mladih žena. Pozadina je u donjem dijelu modrikasta, i ponavlja se igra kao na minijaturi Dolovčakove: prema vrhu postaje svjetlija.

Stager je poprsje *Franje Bolehovića* (kat. br. 23, sl. br. 22) krupna lica s crnom kosom, zaobljenom bradom i krupnim crnim očima, odjenuo u crno. Koncipirao ga je poput Eisenhuta (sl. br. 4). Dao je jednako obličje krupnom jajolikom licu, jednaki rez valovito ucrtanim usnama i krutost frontalnog stava. Modrikasta je pozadina kao na portretu žene.

Uz obiteljske portrete Eisenhutovih osobito se ističu tri minijature članova obitelji Šišković. Polulik *Marije pl. Šišković* (kat. br. 15, sl. br. 14) pripada grupi portreta koji karakteriziraju Stagerovu maniru: igru pokreta biste i ruke prislonjene na postolje, zatim čistu liniju koja ostvaruje osebuju formu ženine biste. Sve je na toj minijaturi smišljeno u kontrastu: bjelina inkarnata, intenzivno crna dekoltirana haljina, crna kosa počešljana uz blijedo lice, krupne tamno zasjenjene oči i pune rumene usne. Jednake osobine ističu se i na portretu *Dimitrija pl. Šiškovića* (kat. br. 14, sl. br. 13). Odjeven je u crno, crne valovite kose, velikih brkova, gustih obrva i crnih očiju. Modelacijom lica Stager je postigao plastične efekte što fizionomiji daje posebnu živost i neposrednost. Uspjeliji je od Eisenhutova portreta. Na objema je portretima pozadina modra — ponavlja se crno-modri odnos.

Jednu od najboljih dječjih portretnih minijatura našega 19. st. dao je Stager u liku dječaka Jovana Šiškovića, koji je pod nazivom *Dječak s bičem* (kat. br. 13, sl. br. 12) više puta reproduciran u crno-bijelome i u koloru u našim ponajbolje opremljenim publikacijama.¹⁶ Sve autorove prepoznatljive karakteristike nalaze

¹⁵ **Adalbert Schauff** sin je Ivana N. Schauffa rodnom iz Češke, koji od 1805, kada dolazi iz Požuna, pa sve do 1821. obavlja službu učitelja na Risarskoj školi u Zagrebu. Poznate su njegove minijature (Autoportret), i njegovi arhitektonski zahvati u Zagrebu. Pisao je i rasprave iz povijesti umjetnosti. Vidi: Milan Stahuljak. Zagrebačka risarska škola i njeni prvi učitelji (1781—1821). Tkalčićev Zbornik, sv. I, Zagreb 1955, str. 147—155.

¹⁶ **Simić-Bulat Anka**. Slobodna minijatura. Minijatura u Jugoslaviji. Katalog izložbe. Zagreb 1964. T XXVII.

12

J. STAGER: Dječak s bičem, kat. br. 13
Zagreb.

J. STAGER: Boy with whip, catalogue No. 13
Zagreb

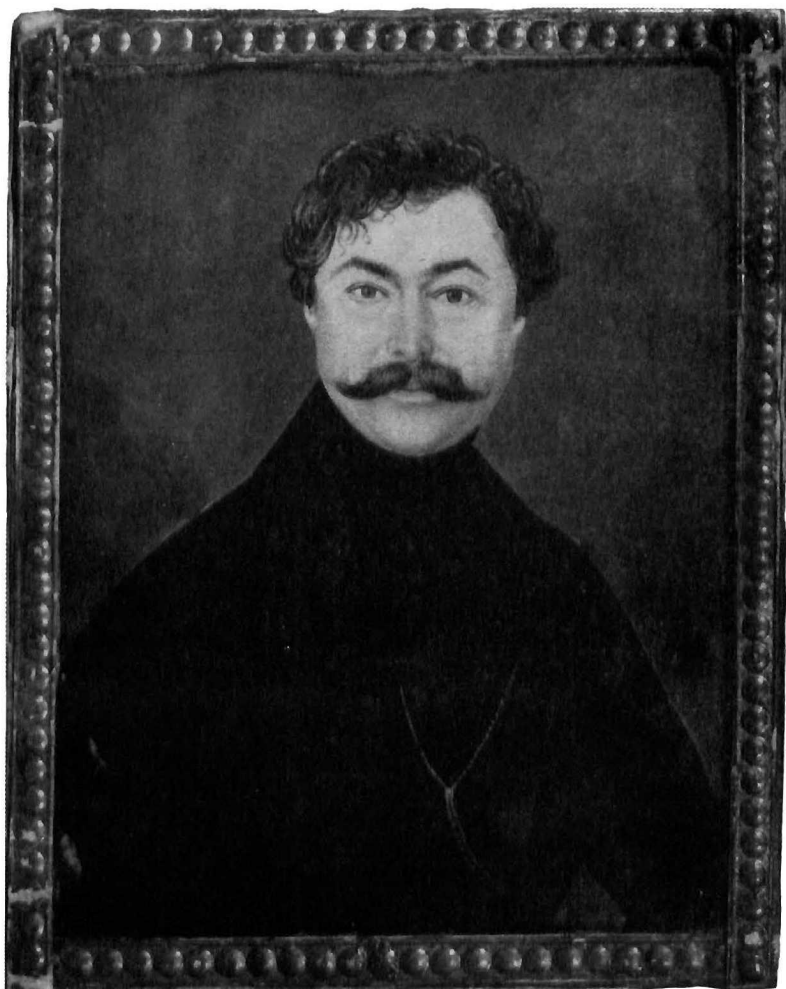
se na toj maloj bjelokosnoj plohi. Stager nije tu dao ništa novo. Frontalni stav djeteta, cinober crvenu haljinu sa svijetlo ucrtanim naborima, svježinu dječje puti, izražajne tamne oči koje gledaju ravno u promatrača, nemarno začešljane pramenove svijetle kose, pomalo nedorečene ručice, bijeli ovratnik i intenzivno modru pozadinu — sve je to već Stager kistom zabilježio ili će kasnije još bilježiti — ali kao da je u tom liku Dječaka s bičem htio sublimirati svoju umjetnost. I u tome je zaista uspio!

Uz minijaturu Dječaka s bičem i Fani Eisenhut (sl. 5) još jedno ostvarenje svjedoči o osobitoj Stagerovoj darovitosti u prikazivanju dječjih likova: to je portret plavokose djevojčice *Natalije Ivančević* (kat. br. 11, sl. br. 10). Njezin je lik postavljen također frontalno sa cvijetom u desnoj ruci. Prozračna je i lepršava bijela haljinica s plavim vrpcama na rukavima i povezanim u kosi, svježih dječja put i lijepe su njene zelene oči. Besprijekorno čista linija tvori i ovo bijelo-crno suglasje.

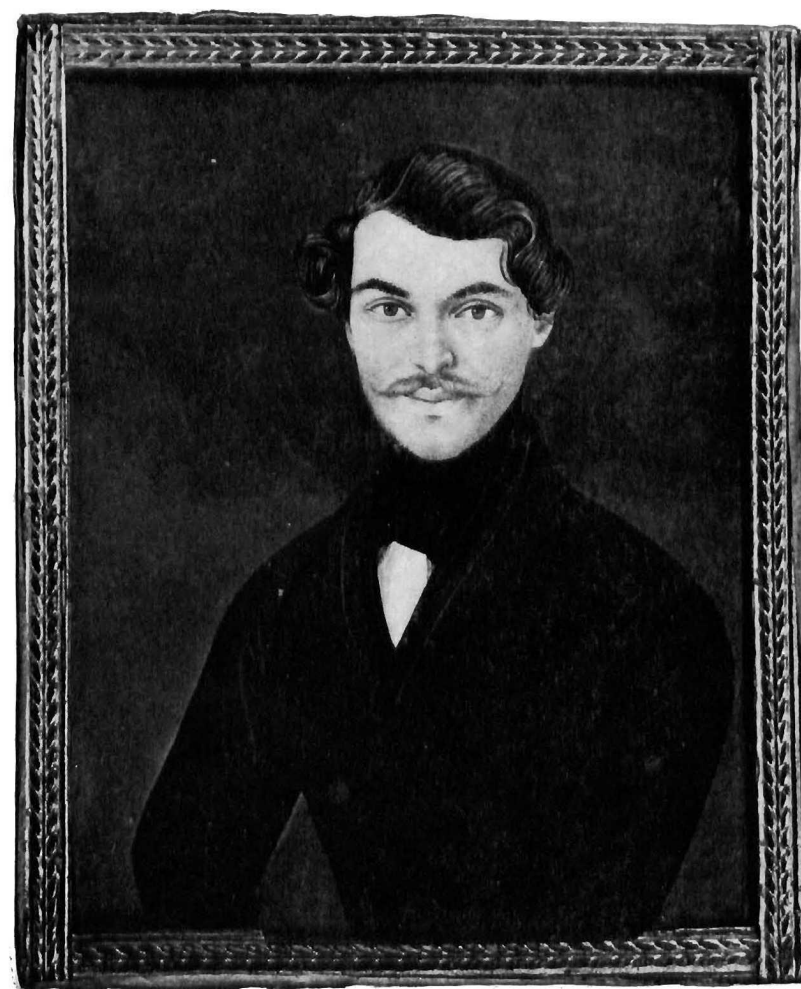
U tome vremenskom razdoblju malo je slikara među onima koji kruže ovim našim krajevima, pa čak i onim afirmiranih imena, koji dječjem liku umiju dati njegovu nepatvorenu psihu. Obično tim likovima nedostaje neposredna izražajnost pa su sličniji umanjenom portretu odraslih. Doista malokad nailazimo na ostvarenja kao što su u »velikom« portretu Karasov »Dječak« i u minijaturi Stagerov »Dječak s bičem«.

Ono specifično dječje, što je Stager umio dati minijaturi Natalije Ivančević, nije postigao na portretu njene sestre *Berte Ivančević* (kat. br. 12, sl. br. 11). Njen je nastup i izraz lica bliži odraslijoj djevojci nego djevojčici od šest ili najviše osam godina (na poleđini minijature zabilježeno je da je Berta rođena 1838). To su oni promašaji u prikazivanju dječjeg svijeta koji su česti kod slikara 19. stoljeća.

Dvije minijature iz obitelji *Fodor* imala sam prije više godina u ruci samo kratko vrijeme; danas imam samo snimke i ne znam gdje se nalaze. U svakom slučaju vrijedno ih je iznijeti. Iako nisu signirane, sigurno su produkt Stagerova kista. Zanimljiv je i pokušaj da se likovi postave u krajolik, koji se sastoji od dalekog lanca bregova.

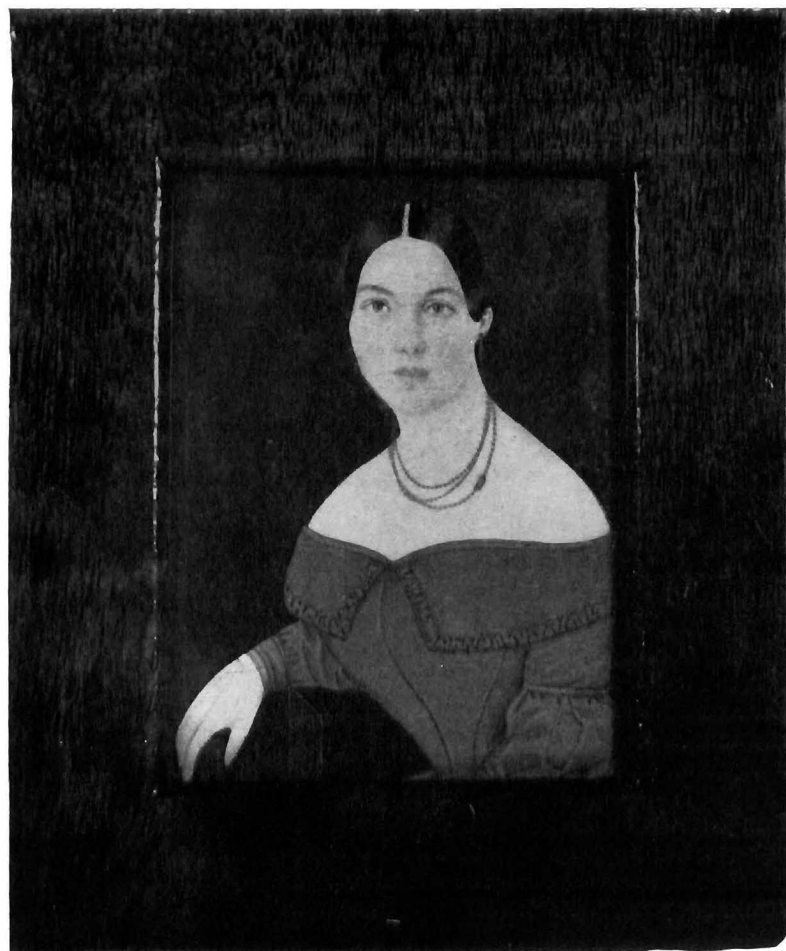
13
J. STAGER: Dimitrije pl. Šišković, kat. br. 14
Zagreb.
J. STAGER: Dimitrije pl. Šišković, catalogue
No. 14
Zagreb

15
J. STAGER: Kostantin Janković, kat. br. 16
Zagreb.
J. STAGER: Konstantin Janković, catalogue
No. 16
Zagreb

16
J. STAGER: Žena u p'avome, kat. br. 17
Zagreb.
J. STAGER: Woman in blue, catalogue No. 17
Zagreb

14
J. STAGER: Marija pl. Šišković rođ. Janković,
kat. br. 15
Zagreb.
J. STAGER: Marija pl. Šišković, née
Janković, catalogue No. 15
Zagreb

Mlada žena (kat. br. 25, sl. br. 24), prislonjena na antikni kapitel (česti akcesoriji tog vremena), odjevena u crvenu haljinu obnaženih ramena, prikazana je u punom frontalnom stavu. Na zaobljenu licu, uokvirenom dugim stiliziranim uvojcima crne kose, upadljive su krupne tamne oči pod lukom pravilnih obrva. Inkarnat lica nema modelacije, jedino su oči znalački zasjenjene, a time lice dobiva izrazitu plošnost.

Upadljiv je i *Portret muškarca* (kat. br. 26, sl. br. 25) na svijetloj pozadini u crnu kaputu, bijelu prsluku sa crnom kravatom i s pritvorenom knjigom u lijevoj ruci. Portretiran je sasvim en face, a lice, ponešto trokutasta oblika, zatvara smeđa kosa i zaobljena brada. Istaknute su krupne svijetle oči. Jedino su oči zasjenjene na tom plošnom, pomalo bešćutnom licu bez modelacije. Sve su pojedinosti u duhu Stagerovih slikarskih poteza, ali je akcent svugdje istaknutiji — a tu ćemo akcentuiranost naći i na njegovim kasnijim signiranim i datiranim minijaturama.

Sasvim kontrastno djeluje markantno poprsje *Stjepana Jelačića-Bužinskog* (kat. br. 28, sl. br. 27) u nošnji serežana: u bijeloj košulji, modrom prsluku i crvenkapi na sijedoj, iskričavo slikanoj kosi. Spretnom modelacijom inkarnata postignuta je plastičnost staračkoga uvelog tkiva. Ucrtane su bore oko izražajnih smeđih očiju, još uvijek otvorena živog pogleda pod lukom crnih obrva. Nabore na košulji i prsluku Stager uvijek postiže ucrtanim potezima.

Doličan je pandan portret njegove supruge *Kristine Jelačić-Bužinski* rođ. *Čegel* od Lepoče (kat. br. 29, sl. br. 28). Delikatnom obradom inkarnata, spretnim osjenčenjima Stager postiže plastičnost inkarnata na uskom, dugoljastom licu duboko upalih očiju sjetna izravna pogleda. Oba su portreta psihološki dobro pogodena, što dokazuje i Stagerovu zrelost opservacije.

Dvije skromnije minijature, slikane na papiru, s vremenom su potamnjele, pa se čini kao da su zastrte nekim sivilom. To su portreti *Julijane* pl. *Varlandy* (kat. br. 30, sl. br. 29) i *Mirka* pl. *Varlandyja* (kat. br. 31, sl. br. 30) iz Velike Gorice. Nešto posebno ne bi se za njih moglo reći osim što, iako sada prilično nerazgovjetne, imaju ipak karakteristične crte uvijek prepoznatljive u Stagerovu opusu.

Da Stager može u svoja ostvarenja unijeti ironične opservacije i humora, potvrđuje minijatura *Redarstvenog tajnika Kallabara* (kat. br. 32, sl. br. 31). Je li mu se za života zamjerio ili ga je takvog zaista vidio? Tko bi to danas znao! Polulik Kallabara prikazan je u agresivno frontalnom stavu. To prenaplašeno karikirano lice jajolika oblika uokvireno je crnom kosom kojoj iznad ušiju strše dva pramena. Zaobljena iskričava brada naglašava odbojnost plošnog lica s crnim prodornim pogledom, tamnim gustim obrvama i brcima iznad usana. Uniforma je zelena, a da lik jače istakne, Stager ga je postavio na pozadinu nemirne plave boje. Mefisto u izdanju hrvatskog slikarstva 19. stoljeća?

Kad bi bila sačuvana imena svih portretiranih osoba, mogli bismo sustavno pratiti Stagerovo kretanje u ovom dijelu Hrvatske. Ipak su bar djelomično poznata, pa se pojedini portreti mogu lakše uklopiti u ambijent u kojem su nastali.

Na minijaturama bračnog para *Hortig* ne samo da su sačuvana imena nego se na poleđini nalaze zapisi, pisani starim rukopisom, koji nam govore o zanimanju i o društvenom položaju portretiranih. Te dvije minijature, možda najgospodstvenije, prikazuju uvažene građanske ličnosti. Zabilježeno je da je *Ivan Hortig* (kat. br. 37, sl. br. 36) predsjednik pekarskog ceha i zapovjednik građanske čete u Varaždinu, da je rođen 1818. i da je umro 1888. S izričitom je pažnjom naslikan lik muškarca, blijeda inkarnata, elegantno odjevenog, kako sjedi u udobnom crvenom naslonjaču. Akord crne, crvene, bijele i modre boje ponavlja se i na minijaturi *Julijane Hortig* rođ. *Fütterer* (kat. br. 36, sl. br. 35) koja u plavoj haljini s prebačenim crnim šalom sjedi u naslonjaču crvene boje. Modra pozadina ističe bjelinu njene puti i sjaj crne, glatko počešljane kose. Monumentalno-dostojanstveni lik mlade žene u malim je razmjerima postigao usklađeni efekt. Crtački je lik ostvaren bez deformacija koje na Stagerovim likovima često nalazimo. Na poleđini minijature zabilježeno je da je Julijana za sobom ostavila dnevnik s pjesmama iz 1835. i da je umrla 1851.

Još jedan bračni par iz ugledne varaždinske obrtničke obitelji: *Tomas Feman* (kat. br. 39, sl. br. 38), potomak poznatih staklara doseljenih iz njemačkih krajeva, imao je vlastitu pekaru. Minijatura, koju smo već prije spomenuli, po svom je stilu veoma srodna stanovitom broju standardnih portreta koji su vjerojatno nastali nekako u isto vrijeme. Je li Femanov portret naslikan ranije od minijature njegove supruge *Julije Feman* rođ. *Gortan* (kat. br. 38, sl. br. 37), ili je nastao istodobno, nije sasvim sigurno. Pitanje se postavlja zbog toga što tim minijaturama nedostaje ona zajednička atmosfera koju uvijek nalazimo na obiteljskim portretima iz tog vremena. Zajednički su im suvremeni okviri od pozlaćena papier machéa, karakteristični u tome pomalo zakašnjelom bidermajerskom vremenu. Polulik žene odjeven je u crnu baršunastu dekoliranu haljinu s modrim svilenastim šalom prebačenom oko ruku. Izrazito su crne njene oči i guste obrve. Crna je i glatko začešljana kosa, a postavljena je na plavu, ne sasvim mirnu, pozadinu. Minijatura je signirana i datirana 1846. godinom. Ta bi datacija mogla značiti da su u tome varaždinskom razdoblju vjerojatno nastale i minijature obitelji Hortig, kao i još jedna iz obitelji Gortan, za koju se sada ne zna gdje se nalazi. To je minijatura *Eleonore Schmersch*, rodnom iz Graza, udate *Gortan* (kat. br. 40), koja je živjela u Varaždinu.

Nepoznata su imena portretiranih osoba još jednoga bračnog para, pa nije jasno treba li ih postaviti u krug zagrebačkih ili varaždinskih minijatura.

Po ženskom portretu, koji smo nazvali *Žena u crvenom* (kat. br. 41, sl. br. 39), mogli bismo ih vjerojatnije smjestiti u varaždinsko razdoblje, čak istodobno s minijaturom Julije Feman. Uspoređujući obje minijature uočujemo jednaki stav portretiranih likova, jednaki kraj haljina s umetkom čipke na razrezu dekoltea, šal prebačen oko ruku, nakit oko vrata, glatko začešljanu kosu itd. Iako svi detalji ukazuju na mogućnost istodobnog nastanka, tj. godine 1846, one su sasvim različite u biti i u boji. Različiti su naime tipovi žena, pa je drugačiji i Stagerov pristup objektu. Dok je liku Julije Feman dao neku posebnu težinu i ozbiljnost potenciranu upadljivom fizionomijom i odnosom crno-plave boje, na Ženi u crvenome sve je ležernije i vedrije. Pravičan je oval lica svijetla inkarnata, velike su smeđe oči, crven je lepezasti ukras na smeđoj kosi, crvena je boja haljine, bijeli je čipkast šal oko ruku, a pozadina je modra. Suglasjem crvene i modre boje Stager postiže posebnu blistavost.

Pandan toj minijaturi, *Portret muškarca* (kat. br. 42, sl. br. 40), u elegantnu je crnom odijelu, u tipičnom pokretu Stagerovih muških poprsja. Ponavljaju se uočljive karakteristike: obrada očiju i kose, rez usana, zaobljenost iskričave brade, oblik dugoljasta lica. Sve na to minijaturi govori Stagerovim stilom. Oprašta li se Stager sa Zagrebom i Varaždinom i odlazi u Bjelovar, ili je to samo kratkotrajna epizoda i povratak u Zagreb, nije dosad poznato. Jedino je sigurno da je u istoj godini slikao Juliju Feman u Varaždinu i Anu Kuždić u Bjelovaru. Minijaturu *Ane Kuždić* (kat. br. 43, sl. br. 41) Stager je signirao i datirao 1846. godinom. Na poleđini minijature zapisano je ime portretirane i lokalitet izvedbe. Vrijednost minijature povećava signatura i datacija, ali i da toga nema, uvrstili bismo je među najvrednije. Osebujan je i nov stav žene u cinover crvenoj haljini, koja sjedi u plavu naslonjaču obrubljenom svijetlim drvom. Dok njena lijeva ruka leži na krilu, desna, tek zamjetljiva, slijedi oblik naslonjača. Plošni volumen blijedog ovala uokviruje crna, glatko počešljana kosa. Zapanjuju na tom licu krupne smeđe oči, tamno zasjenjene, čudno privlačne na tom rasnom liku žene. Čistu liniju nešto opuštenih ramena izrazito ističu bljedoća inkarnata, crvenilo haljine i intenzivna modrina pozadine. Boja haljine i tehnika kojom su ucrtani njeni nabori jednaka je kao na haljini Dječaka s bičem (sl. br. 12).

Stav i način kako sjedi lik nepoznate mlade *Žene u zelenome* (kat. br. 44, sl. br. 42), s lijevom rukom koja leži na krilu, govore da je ta minijatura nastala vjerojatno nekako u isto vrijeme kad i minijatura Ane Kuždić (sl. br. 41). O tome koja je od njih prva nastala ovisi lokalitet njene izvedbe: Varaždin, Bjelovar ili Zagreb? Bizarna linija, koja ostvaruje Stagerove ženske likove, bila se ponešto smirila, ali se na minijaturi *Žene u zelenome* ponovo razmahala. Arabesknom linijom Stager ponavlja stav bjelovarske minijature, ali je sada svoju zamisao izveo smjelije.

Dok je portret Ane Kuždić zatvoren u vlastitoj liniji, prenapet i zgusnut intenzitetom boja, *Žena u zelenome*, uza svu sličnost, pravi je kontrast lepršavošću svijetle haljine, svježinom vedra lika i tamnom pozadinom što ističe te kvalitete.

17

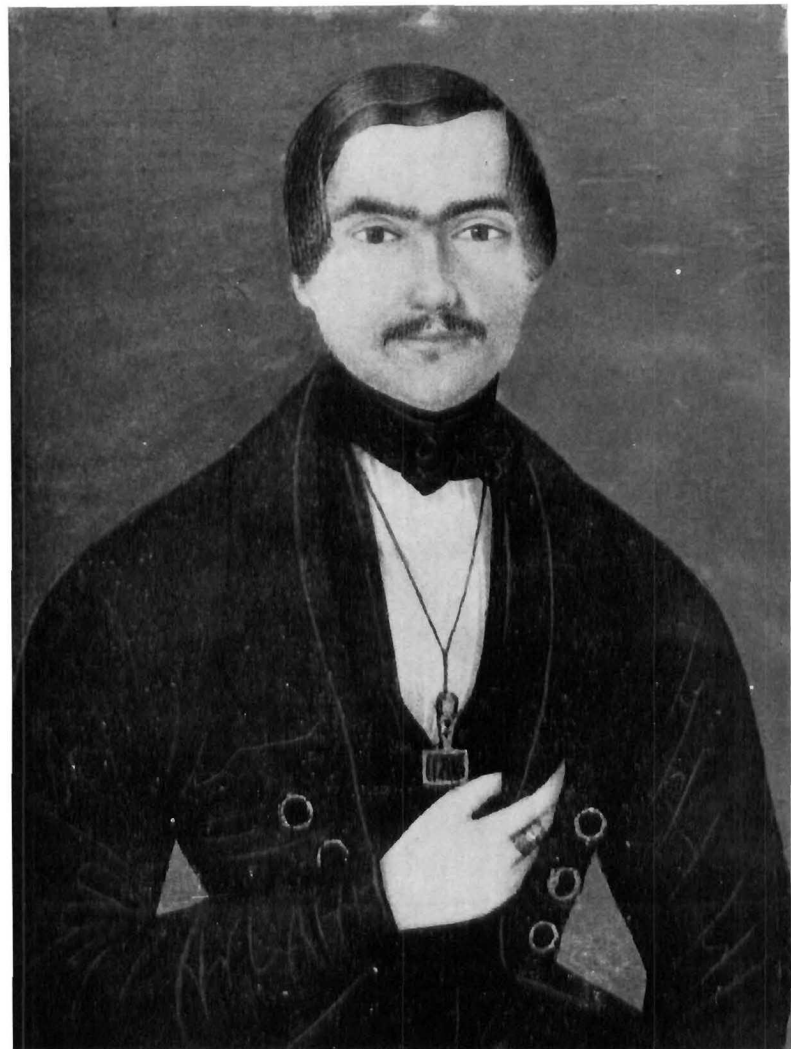
J. STAGER: Mlada žena u bijelome, kat. br. 18
Zagreb, 1841.

J. STAGER: Young woman in white, catalogue
No. 18
Zagreb, 1841

18

J. STAGER: Aloizija pl. Dolovčak rođ. Werner,
kat. br. 19
Zagreb, oko 1842.

J. STAGER: Aloizija pl. Dolovčak, née
Werner, catalogue No. 19
Zagreb, 1842

19

J. STAGER: Adalbert Shauff, kat. br. 20
Zagreb, oko 1846.

J. STAGER: Adalbert Shauff, catalogue No. 20
Zagreb, around 1846

20

J. STAGER: Karolina-Dragojla Shauff, kat. br. 21
Zagreb, oko 1846.

J. STAGER: Karolina-Dragojla Shauff,
catalogue No. 21
Zagreb, around 1846

21
J. STAGER: Antoinette Bolehović, kat. br. 22
Zagreb, 1842.
J. STAGER: Antoinette Bolehović, catalogue
No. 22
Zagreb, 1842

Time je iscrpljena galerija likova koje je ostvario minijaturist Jakob Stager u Hrvatskoj. Njegova dosad prikupljena ostavština zacijelo je zavrijedila da, iako još ne potpuno, bude prikazana i istrgnuta iz zaborava.

Ako se pažljivo razmotri i analizira dosada dostupan Stagerov opus, iznenađuje njegova raznolikost i osebujan način karakteriziranja pojedinih likova. Počevši od dječjih portreta i likova mladih žena i muškaraca pa do osoba starije dobi, Stager uvijek prilazi objektu na vlastiti način. Njegove su tehničke mogućnosti ograničene, njegova paleta ne poznaje raskošnu gamu boja ni istančanost nijansiranja. Kod Stagera je uvijek sve jasno i čisto — od linije koja stvara formu do boje koja ispunjava plohu. Ta pomalo naivna draž posebnost je njegova minijaturističkog umijeća. Stager ne ponavlja tuđe uzore, on slijedi svoj put. I zbog toga je uvijek prepoznatljiv.

Katalog ovog priloga sadrži 51 registriranu minijaturu. Od toga se Stageru pripisuje 48 minijatura, dvije su rad Matije Brodnika (Toplice kod Novog Mesta 1814 — Zagreb 1845) i jedna Ljudevita Cetinovića (Rijeka 1816 — ??).

Za razliku od Stagera, koji je dosad bio gotovo nepoznat, o Brodniku i Cetinoviću postoje već različiti prikazi i monografske studije.

Matija Brodnik upisuje slikarstvo na Bečkoj akademiji likovnih umjetnosti u studenome 1835, u klasi slikara Kupelwiesera, a već je u kolovozu 1836. napušta. Od 1836. do 1841. studira u Rimu, odakle pritiješnje dugovima bježi u Rijeku. Zatim, 16. travnja 1842, najavljuje svoj dolazak u Zagreb. U tom je gradu zapravo započela i završila njegova umjetnička karijera, u njemu se i završio životni put toga mladog slovenskog slikara. Smrt ga je pokosila u Zagrebu u trideset prvoj godini života.¹⁷

Nešto prije Ljudevita Cetinović, rođen u Rijeci, upisuje se na Bečku akademiju u svibnju 1835, pošto je dobio stipendiju za tri godine. Nakon toga kraće vrijeme boravi u Trstu, 1839, pa dvije godine u Ljubljani, odakle kreće na put po Italiji i stiže u Zagreb u kasnu jesen 1842. Časopis *Croatia* od 11. listopada 1842. objavljuje da je nakon umjetničkog putovanja po Italiji stigao u Zagreb »Ludwig Czetinovich akademischer Portrait- und Historienmaler« koji kani duže vrijeme djelovati u Zagrebu, pa ga preporučuje općinstvu da bude susretljivo prema mladom *domaćem* talentu. Prema Kukuljeviću, 1845. Cetinović odlazi u Ugarsku, gdje mu se zameo trag.¹⁸

Gotovo u isto vrijeme oba mlada slikara upisuju se na Akademiju likovnih umjetnosti. Jesu li se tada poznavali? Dokumenti o tome ne govore. Ni Brodnik ni Cetinović nisu bili minijaturisti u strogom

smislu riječi; bili su slikari »velikog« portreta, sakralnih i povijesnih kompozicija. I jedan i drugi ostavili su za sobom »velike« portrete koji se ubrajaju među najbolja dostignuća hrvatske portretistike toga desetljeća, u razdoblju između Stroyeva odlaska i Karasova povratka u Hrvatsku.¹⁹

Oba su mlada slikara zacijelo već za školovanja osjetila afinitet prema portretnoj minijaturi, koja je upravo tada u Beču bila u punom cvatu.²⁰

Njihova ostavština nije brojna, ali to ne znači da se s vremenom neće otkriti još poneko njihovo novo, zasad nepoznato djelo.

Brodnikova minijatura grofice *Eleonore Patačić* (kat. br. 49, sl. br. 43) značajna je i po tome što je, pošto je pronađena poslije prve izložbe minijatura (1953), postavila granični kamen između Stagerovih i Brodnikovih ostvarenja.²¹ Ta minijatura ukazuje na sličnosti i na različitosti u odnosu Stager—Brodnik; na sličnosti koncepcije stava i linije, a na različitosti u tehničkom postupku. Frontalni lik u plavoj dekoliranoj haljini, s lornjonom u desnoj ruci, crne kose počešljane na razdjeljak s dugim uvojcima, i s bijelom prozirnom koprenom koja se spušta niz tijelo — sve je to vrlo blisko Stageru. Ali Brodnikova je tehnika drugačija, ona pripada klasičnom tipu bečke minijaturističke škole. Poprsje nepoznate *Žene u plavome* (kat. br. 50, sl. br. 44) potvrđuje sve ono što je već rečeno o sličnosti i različitosti u odnosu Stager—Brodnik. To je portret jednostavne građanke, mladolike i zdrave. Sasvim je oprečan gospodstvenom stavu Eleonore Patačić.

Cetinović, koji je nakon studija u Beču pune dvije godine djelovao u Ljubljani, gdje je slikao portrete i sakralne kompozicije, nije za sobom ostavio ni jednu minijaturu — bar koliko je dosad poznato. U Zagrebu, u privatnom vlasništvu, nalazila se minijatura *Katerine Čakoje* udate *Ratković* (kat. br. 51, sl. br. 45), na čijoj je poledini zapisano da ju je naslikao Cetinović u Petrinji 1844. Taj lik gracilne žene u kobaltnomodroj haljini otkriva slikara istančana osjećaja za liniju i boju. Čista linija crne, glatko začešljane kose uz obraze prati i potcrtava oval blijeda lica, a rafinirana kobaltna boja haljine ističe krhku liniju obnaženih ramena i prozračno bljedilo puti. Cetinovićeva bar dosada jedina pronađena minijatura potvrđuje slikarovu sposobnost da, u punom stilu svog vremena, sažetoj formi portretiranog lika poda i poetski ugođaj.

U tome desetljeću, kao i prije i poslije njega, krstarili su sjeverozapadnim krajevima Hrvatske brojni minijaturisti, poznati i nepoznati, većinom iz obližnjih pokrajina Monarhije. Ali oni nisu uklopljeni u ovaj prikaz, jer *Zagrebački krug* ostaje cjelovit jedino ako se uz ime Stagera povežu imena Brodnika i Cetinovića.

17

Agramer politische Zeitung. 16. April, 1842. No. 31. Math. Brodnik, Porträt- und Historienmaler, hat nach seinen vollendeten Studien zu Rom seinen bleibenden Aufenthalt in Agram gewählt, und empfiehlt sich ergebenst allen hohen Herrschaften, der hochverehrten Geistlichen, dem löb. Militär, so wie allen Kunstfreunden da er bei Portrats die getraueste Aenlichkeit und in aller seinen Werken die schönste Ausführung verbürgt. Wohnhaft in der Langengasse No. 302 in Reichard'schen Hause.

Mal Josip. Iz torbe predmarčne birokracije. Glasnik muzejskoga društva za Sloveniju. Ljubljana 1931, P. O. 1932, str. 37—38.

Simić-Bulat Anka. Slikar i minijaturista Matija Brodnik. Čovjek i prostor. 15. XII 1955, br. 25.

Simić-Bulat Anka. Matija Brodnik. Zbornik. Iz starog i novog Zagreba, sv. II, Zagreb 1960, str. 197—203 + reprodukcije.

Kelemen Boris. Novi podaci o nekim našim slikarima XIX stoljeća. Republika, br. 12, Zagreb 1964, str. 521.

18

Croatia 11. Oktober 1842. No. 81. Agram. Organ für vaterländische Interessen, Geschichte, Litteratur, Kunst, Theater Leben. Ludwig Czetinovich akademischer Portrait- und Historienmaler, ist von einer Kunstreise aus Italien in Agram angekommen, und gedenkt hier einige Zeit zu verweilen, um etweigen Anforderungen an seine Kunst nachzukommen. Wir machen das Kunstverständige Publikum um so freindlicher auf diesen jungen Künstler aufmerksam, als es hier die Anerkennung und Aufmunterung eines v a t e r l ä n d i s c h e n Talents gielt.

Kukuljević-Sakcinski Ivan. Slovník umjetnikah Jugoslavenskih. Zagreb 1858, str. 52.

Steska Viktor. Slovenska umetnost. I. Slikarstvo. Prevalje 1927, str. 279.

Mal Josip. isto str. 34—36.

Bulat-Simić Anka. Slikar Ljudevita Cetinovića. Zbornik Peristil, br. 12—13, Zagreb, 1969—1970, str. 143—150 + reprodukcije.

19

Matija Brodnik. Portret Ljubice Kukuljević-Pisačić (79 × 63 cm), sign. Brodnik pinx. VI. Gradski muzej Varaždin.

Ljudevita Cetinovića. Portret Gabrielle Keglević de Buzin.-Palfy (54 × 43), sign. L. Czetinovich 1843.

VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb.

20

Uz Moritza Mihaela Daffingera (1790—1849), osnivača bečke minijaturističke škole, u prvoj polovici 19. st. djeluje velik broj slikara koji se gotovo isključivo posvećuju minijaturi (Decker, Ender, von Saar, Emanuel Peter, Agricola, tri brata Theer i mnogi drugi). Ali ima slikara vrlo poznatih, koji se uz »veliko« slikarstvo bave pomalo i portretnom minijaturom, kao na primjer Ferdinand Georg Waldmüller (1793—1865), najznačajniji slikar portreta i pejzaža svoga vremena.

21

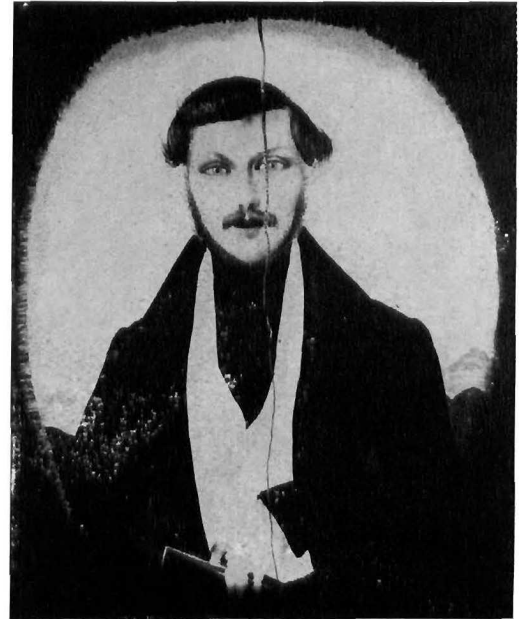
Vidi bilj. br. 12.

22

24

25

23

22

J. STAGER: Franjo Bolehović, kat. br. 23
Zagreb, 1842.

J. STAGER: Franjo Bolehović, catalogue
No. 23
Zagreb, 1842

23

J. STAGER: Terezija Labaš, kat. br. 24
Vukovar, oko 1842.

J. STAGER: Terezija Labaš, catalogue No. 24
Vukovar, around 1842

24

J. STAGER: Mlada žena iz obitelji Fodor,
kat. br. 25
Zagreb, oko 1842.

J. STAGER: Muškarac iz obitelji Fodor,
family, catalogue No. 25
Zagreb, around 1842

25

J. STAGER: Muškarac iz obitelji Fodor,
kat. br. 26
Zagreb, oko 1842.

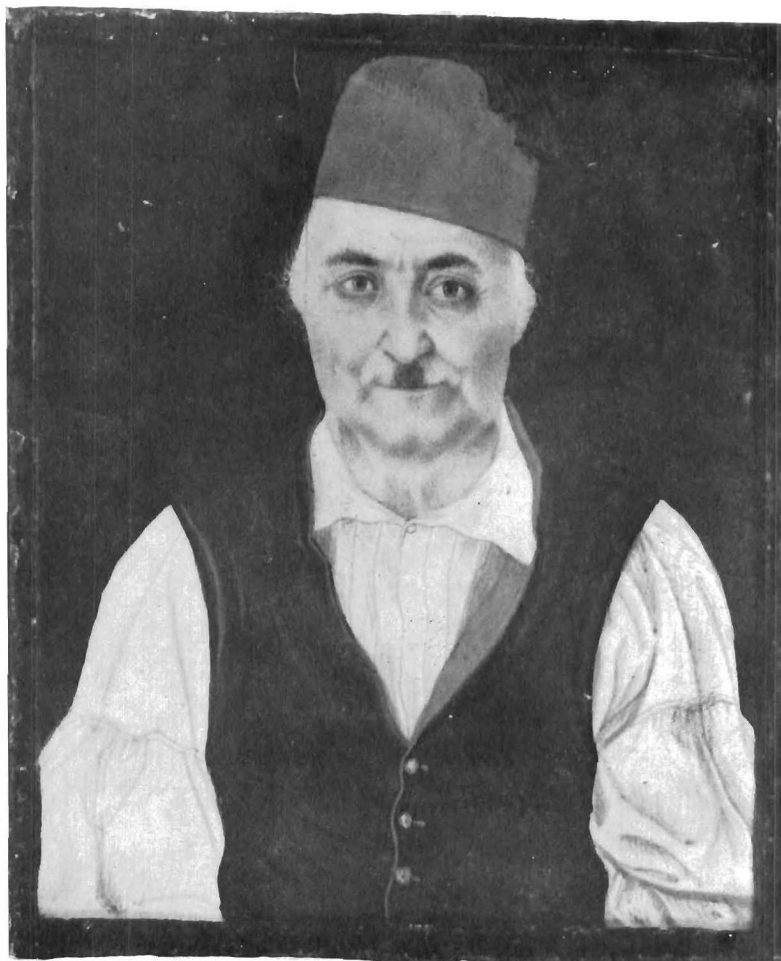
J. STAGER: Man from Fodor family,
catalogue No. 26
Zagreb, around 1842

26

J. STAGER: Ivana Schloisnigg, kat. br. 27
Zagreb, oko 1843.

J. STAGER: Ivana Schlosnigg, catalogue
No. 27
Zagreb, around 1843

27

J. STAGER: Stjepan Jelačić-Bužinski, kat. br. 28
Zagreb.

J. STAGER: Stjepan Jelačić-Bužinski,
catalogue No. 28
Zagreb

28

J. STAGER: Kristina Jelačić-Bužinska rođ. Čegel,
kat br. 29
Zagreb.

J. STAGER: Kristina Jelačić-Bužinska, née
Čegel, catalogue No. 29
Zagreb

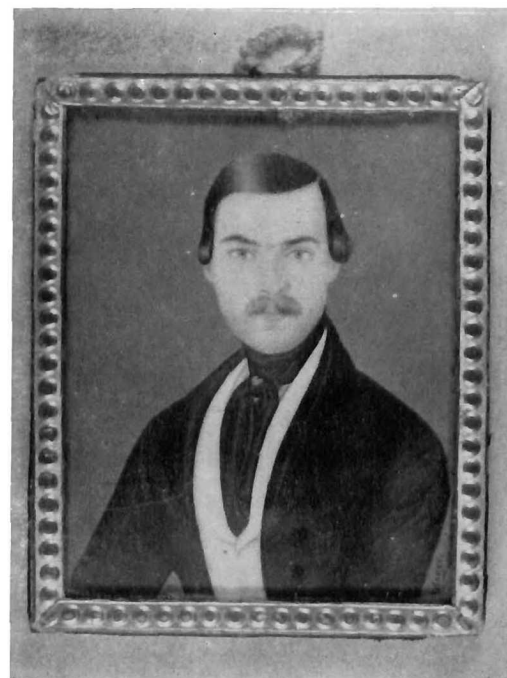
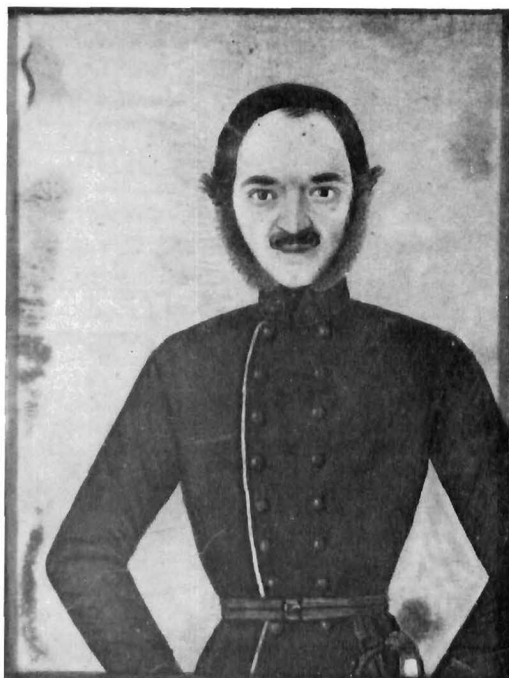
30
 J. STAGER: Mirko pl. Varlandy, kat. br. 31
 Velika Gorica.
 J. STAGER: Mirko pl. Varlandy, catalogue
 No. 31
 Velika Gorica

29
 J. STAGER: Julijana pl. Varlandy, kat. br. 30
 Velika Gorica.
 J. STAGER: Julijana pl. Varlandy, catalogue
 No. 30
 Velika Gorica

31
 J. STAGER: Redarstveni tajnik Kallabar,
 kat. br. 32
 Zagreb, oko 1845.
 J. STAGER: Police secretary Kallabar,
 catalogue No. 32
 Zagreb, around 1845

32
 J. STAGER: Veliki župan Petar Horvat, kat. br. 33
 Varaždin.
 J. STAGER: District prefect Petar Horvat,
 catalogue No. 33
 Varaždin

1. FRANJO STÖCKEL

Jaska, 1841.
akvarel, bjelokost; vel. 6,1 × 4,6 cm.
Poprsje muškarca u crnom odijelu, svjetlosmeđe kose i brkova. Pozadina tamnozeleno. Uokvireno pozlaćenim papiermachéom.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1139)

2. ANTONIJA pl. VAKANOVIĆ

Karlovac, 1841.
akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,8 cm.
Poprsje žene u bijeloj nabranoj bluzi s crnim šalom ovijenim oko ruku, te bijelom čipkastom kapom sa svilenim vrpcama na crnoj, glatko počešljanoj, kosi. Lice zaobljeno, oči izrazito tamne. Tamna je i pozadina.
B. sign.
VI. Zbirka Ivane Fischer, Zagreb

3. ANTUN VAKANOVIĆ, odvjetnik

Karlovac, 1841.
Minijatura nije pronađena.

4. MARIJA EISENHUT

Karlovac, vjerojatno 1841.
akvarel, bjelokost; vel. 6,8 × 5,3 cm.
Poprsje žene u crnoj dekoliranoj haljini. Desnom rukom pridržava crnu tanku traku koju nosi oko vrata. Lice je ovalna oblika, oči su smeđe, a kosa je glatko začešljana. Inkarnat je svijetao, a pozadina tamnozeleno. U drvenom je crnom profiliranom okviru sa smeđim umetkom.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 11661)

5. MUŠKARAC iz obitelji EISENHUT

Karlovac, vjerojatno 1841.
akvarel, bjelokost; vel. 6,8 × 5,3 cm.
Portret muškarca u crnom kaputu visokih revera, s crnim prslukom i oko vrata povezanom kravatom. Bijela košulja i zlatan lanac s ukrasom u obliku srca. Lice izduženo jajolika oblika, oči i kosa smeđi. Pozadina je tamnozeleno. U crnom, profiliranom okviru sa smeđim umetkom.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 11662)

6. FANI EISENHUT

Karlovac, vjerojatno 1841.
akvarel, bjelokost; vel. 6,8 × 5,3 cm.
Tričtvrta lika djevojčice svijetle kose u plavoj haljini dugih rukava. U desnoj ruci drži rumenu jabuku sa zelenim lišćem. Lice svijetla inkarnata, zaobljeno, oči plave. Pozadina crna. U drvenom, crnom profiliranom okviru sa smeđim umetkom.
Sign. d. d. Stager
Na poleđini zapis: Fani Eisenhut
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb (Inv. br. 11663)

7. KLOTILDA EISENHUT rođ. KOKOT

Karlovac, vjerojatno 1841.
akvarel, bjelokost-papir; vel. 15 × 11 cm.
Mlada žena u plavoj haljini sjedi u plavom naslonjaču bizarna izgleda s naslonom valovita oblika. Lik je okrenut nešto udesno a glava je en face. Zaobljeno je lice svijetla inkarnata s velikim smeđim očima. Glatko počešljana smeđa kosa završava punđom u crnoj mrežici. Pozadina je lijevo crna, a desno je plavo nebo s oblacima. Pod je tamnosmeđi. Kvadrat na kojemu je oslikana glava od umetnute je bjelokosti, ostalo je slikano na papiru. Paspertu u crnu suvremenom okviru.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 11669)

8. DJEVOJKICA iz obitelji EISENHUT

Karlovac, vjerojatno 1841.
akvarel, bjelokost-papir; vel. 15 × 11 cm.
Lik mlade djevojke u plavoj haljini sjedi u duboku crvenom naslonjaču. Oči su grahoraste, lice istaknutih jabučica, ružičasta inkarnata i s punim ružičastim usnama. Smeđa kosa počešljana je na razdjeljak s dva uvojka niz ramena. Ruke su opušteno na krilu. Pozadina: lijevo nebo s oblacima, zatim siva bordura u tri nijanse s izduženim crnim prugama, sasvim desno tamnosmeđa. Kvadrat s oslikanom glavom od umetnute je bjelokosti (kao i sl. br. 7). Paspertu u crnu drvenom suvremenom okviru.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 11660)

9. ŽENA U RUŽIČASTOME

Karlovac
akvarel, bjelokost; vel. 7 × 6,2 cm.
Polulik žene u ružičastoj dekoliranoj haljini s crnom trakom oko vrata. Desno, iz razreza haljine proviruje ruža sa zelenim lišćem. Jednaki je cvijet u njevoj desnoj uzdignutoj ruci. Lice dugoljasto oštih crta. Oči i obrve smeđe. Smeđa je i kosa u dugim uvojcima.
B. sign.
VI. obitelj Hruby, Karlovac

10. BETIKA REIZER-TOMIČIĆ

Samobor, oko 1842.
akvarel, bjelokost; vel. 7,2 × 5 cm.
Poprsje mlade žene en face u dekoliranoj plavoj haljini s crnom uskom trakom oko vrata. Zaobljeno lice svijetla inkarnata s krupnim smeđim očima i obrvama. Zaglađena kosa počešljana na razdjeljak. Naušnice s privjescima. Tamnozeleno pozadina. Suvremeni okvir od pozlaćena papier-machéa.
B. sign.
VI. Samoborski muzej, Samobor

11. NATALIJA IVANČEVIĆ

Zagreb, oko 1844.
akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,5 cm.
Plavokosa djevojčica u bijeloj haljini s plavim vrpcama na rukavima. U desnoj ruci drži ružu sa zelenim lišćem. Zaobljeno lice svijetla inkarnata. Oči su zelene. Kosa počešljana na razdjeljak s plavim vrpcama. Pozadina crna. Okvir od crna drveta s unutarnjom profilacijom i metalnim obručem.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 10476)

12. BERTA IVANČEVIĆ (kasnije udata Predojević)

Zagreb, oko 1844.
akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,5 cm
Djevojčica obla lica, velikih svjetloplavih očiju i svijetle kose s dugim uvojcima, u plavoj je dekoliranoj haljini. U lijevoj ruci drži bijelu ružu sa zelenim lišćem. Pozadina tamnozeleno.
B. sign.
Zapis na poleđini:
rođ. 1838 † 1896.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 10746)

13. DJEČAK S BIČEM (Jovan Šišković)

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 9 × 5,5 cm.
Tričtvrta lika dječaka, frontalno postavljenog u cinober crvenoj haljinici s bijelim, nabranim, čipkastim ovratnikom i jednakim manšetama. U desnoj ruci drži uzdignuti bič. Lice dječaka zaobljeno s tamnim, živim izrazitim očima i svijetlim nemirnim pramenovima kose. Modra pozadina. Okvir od pozlaćena papier-machéa.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1088)

14. DIMITRIJE pl. ŠIŠKOVIĆ

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 7,1 × 5,5 cm.
Poprsje muškarca pokrenuto nešto udesno, lice en face. Odjeven je u crno sa zlatnim lancem preko prsluka. Lice nešto četvrtasta oblika, s izrazito tamnim očima, s gustim obrvama, brcima i kovrčastom kosom. Pozadina modra. Okvir od pozlaćena papier-machéa.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1086)

15. MARIJA pl. ŠIŠKOVIĆ rođ. JANKOVIĆ

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 7 × 5,8 cm.
Polulik žene u crnoj dekoliranoj haljini, koja desnu ruku u bijeloj rukavici prislanja na mramorizirano postolje. Lice dugoljasto s krupnim crnim očima i gustim obrvama. Nos je prenaplašen. Crna glatka kosa počešljana na razdjeljak sa sitnim pletenicama. Na završetku rukava manšeta od bijele čipke. Uska crna vrpca oko vrata. Pozadina je modra. Okvir od crnog papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb.
(Inv. br. 1087)

Katalog

minijaturisti
zagrebačkog kruga

16. KONSTANTIN JANKOVIĆ

Zagreb
 akvarel, bjelokost; vel. 7,4 × 5,8 cm.
 Poprsje muškarca u tamnom odijelu s crnom kravatom. Ima gustu tamnu kosu, smeđe oči i svijetle brkove. Zelenkastosiva pozadina. Okvir od pozlaćena papier-machéa.
 B. sign.
 VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
 (Inv. br. 1089)

17. ŽENA U PLAVOME

Zagreb
 akvarel, bjelokost; vel. 6,3 × 4,7 cm.
 Portret mlade smeđe žene, počešljane glatko na razdjeljak, u dekoltiranoj plavoj haljini dugih rukava. Desnu ruku u bijeloj rukavici prislanja na postament. Oko vrata tri niza koralja, na ušima naušnice. Lice je oblo svijetla inkarnata, oči smeđe pod lukom pravilnih obrva. Tamnosiva pozadina. Suvremeni okvir od smeđeg drva.
 B. sign.
 VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
 (Inv. br. 9147)

18. MLADA ŽENA U BIJELOME

Zagreb, 1841.
 akvarel, bjelokost; vel. 5,3 × 4,5 cm.
 Poprsje mlade blijede žene svjetloplavih uvojaka koji sežu do ramena. Na stiliziranoj kosi ružičasti cvijet. Odjevena je u bijelu dekoltiranu haljinu. Desnu ruku prislanja na postament. Oko ruku i struka prebačen je proziran modrikasti šal. Svijetlo je lice zaobljeno, oči su krupne i plave. Pozadina ujednačeno crna. Okvir suvremen od pozlaćena drva.
 B. sign.
 Na poleđini zapis: october 1841
 VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
 (Inv. br. 9731)

19. ALOIZIJA pl. DOLOVČAK rođ. WERNER

Zagreb, oko 1842.
 supruža dra Dolovčaka, narodnog zastupnika u Saboru 1848.
 akvarel, bjelokost; vel. 6,5 × 5,3 cm.
 Poprsje mlade žene svijetle kose počešljane u uvojke i ukrašene cvijetom. Lice je ovalno s velikim plavim očima i naglašenim punim usnama. Odjevena je u svijetlu haljinu, a preko nje je stilizirana ilirska surka, crveno podstavljena. Desnu ruku s prstenom i narukvicom prislanja na postolje. Oko vrata su nizovi granata, a na haljini broš. Nejednaka modra pozadina.
 B. sign.
 Vlasnik dr Janko Dolovčak, Zagreb

20. ADALBERT SHAUFF

Zagreb, oko 1846.
 akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,9 cm.
 Poprsje mlađeg muškarca u smeđem kaputu sa zlatnim pucetima i u crnom prsluku. Bijela košulja s crnom kravatom. Oko vrata crna traka s lornjonom. Odulje lice sa sraštenim obrvama i smeđim brcima. Pozadina modra. Neobarokni okvir od pozlaćena drva.
 B. sign.
 VI. Vojko Shauff, Zagreb

21. KAROLINA-DRAGOJLA SHAUFF

Zagreb, oko 1846.
 akvarel, bjelokost; vel. 6,2 × 5 cm.
 Mlada žena u plavoj haljini s crnom trakom oko vrata. Desnu ruku prislanja na postolje. Ovalno lice, svijetli inkarnat i smeđa kosa glatko počešljana. Modra pozadina. Neobarokni okvir od pozlaćena drva.
 B. sign.
 VI. Vojko Shauff, Zagreb.

22. ANTOINETTE BOLEHOVIĆ

Zagreb, 1842.
 akvarel, bjelokost, vel. 6,5 × 5,3 cm.
 Polulik mlade žene u crnoj dekoltiranoj haljini dugih rukava lijevom se rukom prislanja na postolje. Lice je odulje, svijetla inkarnata. Kosa je smeđa, počešljana na razdjeljak s uvojcima niz obraze. Oko vrata niz crnih perla, na lijevoj ruci prstenje. Pozadina nejednako modra. Okvir suvremen od pozlaćena drva.
 B. sign.
 VI. dr Juraj Körbler, Zagreb

33

J. STAGER: Žena u plavome, kat. br. 34.
 Varaždin?

J. STAGER: Woman in blue, catalogue No. 34
 Varaždin?

34

J. STAGER: Portret muškarca, kat. br. 35
 Varaždin?

J. STAGER: Portrait of man, catalogue No. 35
 Varaždin?

36
J. STAGER: Ivan Hortig, kat. br. 37
Varaždin, oko 1846.
J. STAGER: Ivan Hortig, catalogue No. 37
Varaždin, around 1846

35
J. STAGER: Julijana Hortig, rođ. Fütterer, kat. br. 36
Varaždin, oko 1846.
J. STAGER: Julijana Hortig née Fütterer, catalogue No. 36
Varaždin, around 1846

23. FRANJO BOLEHOVIĆ

Zagreb, 1842.
akvarel, bjelokost; vel. 6,8 × 5,5 cm.
Portret muškarca u crnom kaputu i bijeloj košulji s crnom kravatom. Izduljeno lice uokvirjeno crnom kosom i zaobljenom bradom. Naglašene krupne crne oči i guste obrve. Pozadina nejednako modra. Minijatura je oštećena. Okvir suvremen od pozlaćena drva.
B. sign.
VI. dr Juraj Körbler, Zagreb

24. TEREZIJA LABAŠ

Vukovar, oko 1842.
akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,5 cm.
Frontalna bista mlade djevojke u bijeloj haljini srolika je oblika. Desna podignuta ruka pridržava tanak lanac. Lijevo, uz rub dekoltea, ruža sa zelenim lišćem. Lice zaobljeno ružičasta inkarnata. Svjetlosmeđa kosa glatko počesljana s uvojcima do ramena. Oči velike smeđe pod ravnim obrvama. Pozadina crna. Okvir od pozlaćena drva.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1597)

25. MLADA ŽENA IZ OBITELJI FODOR

Zagreb
akvarel, bjelokost vel. ?
Frontalni polulik mlade žene u crvenoj dekoliranoj haljini. Fino zaobljeno lice svijetla inkarnata s izrazito krupnim tamnim očima uokviruje crna, glatko počesljana kosa na razdjeljak sa dugim uvojcima niz obraze. Desni lakat prislanja na kameni stup. Lijeva ruka s narukvicom pridržava desnu koja leži u krilu. Oko vrata crna traka. Iz uvojaka proviruju privjesci naušnica. Pozadina svijetla s označenim dalekim brdima.
B. sign.
Privatno vlasništvo, Zagreb

40
J. STAGER: Portret muškarca, kat. br. 42
Varaždin?, Zagreb?, oko 1846.

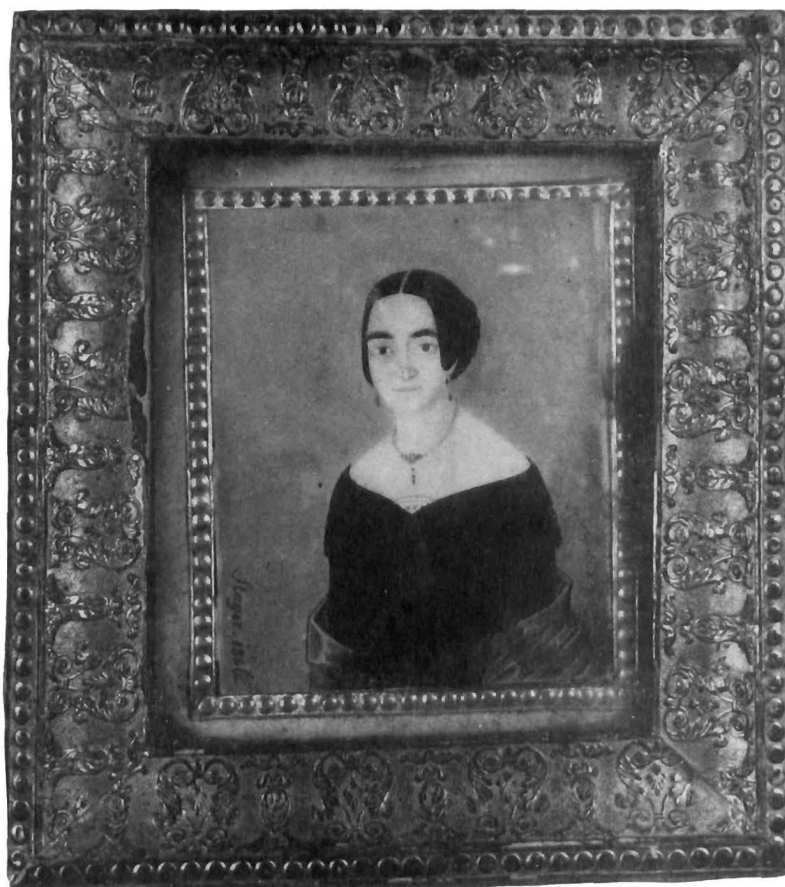
J. STAGER: Portrait of man, catalogue
Varaždin?, Zagreb?, around 1846

38

J. STAGER: Tomas Feman, kat. br. 39
Varaždin, 1846?

J. STAGER: Tomas Feman, catalogue No. 39
Varaždin, 1846?

37

J. STAGER: Julijana Feman rođ. Gortan,
kat. br. 38
Varaždin, 1846.

J. STAGER: Julijana Feman, née Gortan,
catalogue No. 38
Varaždin, 1846

26. MUŠKARAC IZ OBITELJI FODOR

Zagreb
akvarel, bjelokost vel.?
Polulik muškarca u crnom kaputu, s bijelim prslukom i crnom kravatom, lijevom rukom pridržava pritrvorenu knjigu. Lice je trokutasta oblika s krupnim, svijetlim, dugoljastim očima, smeđom kosom, kratkom zaobljenom bradom i nešto svjetlijim brcima. Pozadina svijetla s označenim dalekim brdima. Bjelokost napukla po dužini.
B. sign.
Privatno vlasništvo, Zagreb

27. IVANA SCHLOISNIGG

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 6 × 4,6 cm.
Polulik žene frontalno postavljene. Tamna kosa, počesljana na razdjeljak, s dugim uvojcima. Haljina je crna. Od ramena prema vratu nabrani bijeli tulle. Preko kose prebačena bijela prozirna koprena koja se spušta niz ramena. Uz vrat crna ogrlica na koju je pričvršćen lornjon što ga drži u lijevoj ruci. Lice je ovalno s izrazitim modelacijom. Izrazite su velike svijetle oči. Suvremeni drveni pozlaćeni okvir.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9746)

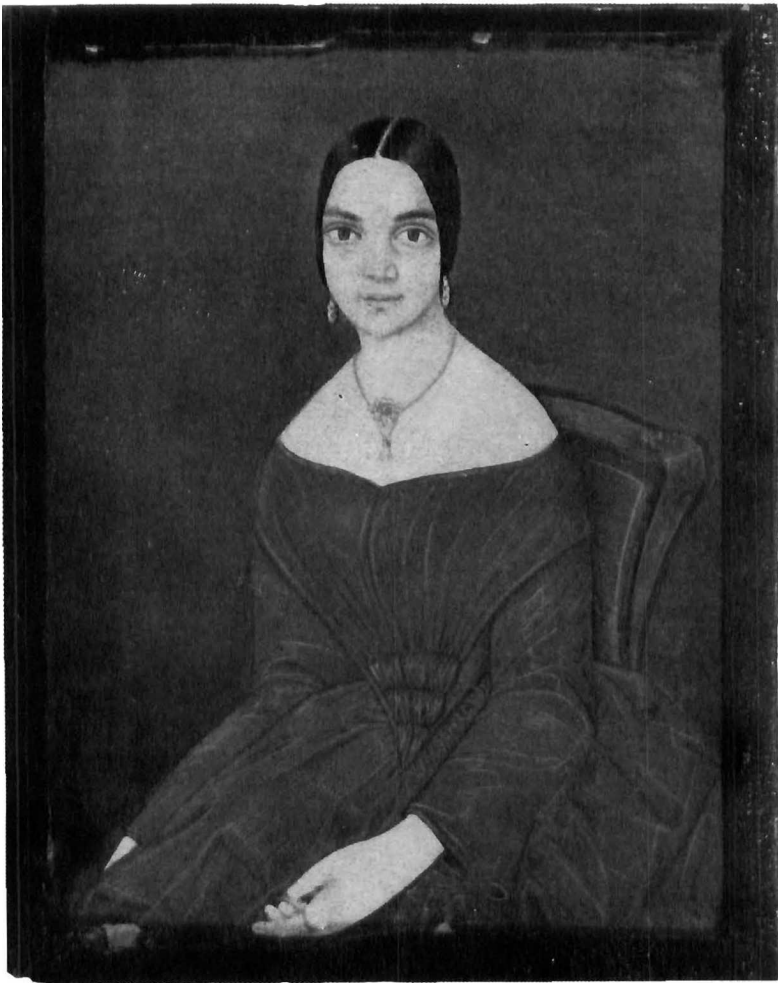
28. STJEPAN JELAČIĆ-BUŽINSKI

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 6,6 × 5,5 cm.
Poprsje sijedog muškarca u serežanskoj nošnji: bijeloj košulji, modrom prsluku i crvenkapi s kičankom. Velike tamne oči pod gustim tamnim obrvama na plastično modeliranu licu, sa sijedim brcima i kosom koja proviruje ispod kape. Tamnosiva pozadina. Okvir od crna papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1133)

39

J. STAGER: Žena u crvenome, kat. br. 41
Varaždin?, Zagreb? oko 1846.

J. STAGER: Woman in scarlet, catalogue
No. 41
Varaždin?, Zagreb?

41

42

43

41
J. STAGER: Ana Kuždić, kat. br. 43
Bjelovar, 1846.
J. STAGER: Ana Kuždić, catalogue No. 43

42
J. STAGER: Žena u zelenome, kat. br. 44
Varaždin?, Zagreb? oko 1846.
J. STAGER: Woman in green, catalogue
No. 44
Bjelovar?, Zagreb?, around 1846

43
M. BRODNIK: Eleonora grofica Patačić,
kat. br. 49 Zagreb?, Varaždin? 1843.
M. BRODNIK: Countess Eleonora Patačić,
catalogue No. 49 Zagreb?, Varaždin?, 1843

44
M. BRODNIK: Žena u plavome, kat. br. 50
Zagreb, 184?.
M. BRODNIK: Woman in blue, catalogue
No. 50 Zagreb, 184?

44

29. KRISTINA JELAČIĆ-BUŽINSKA rođ. ČEGEL

Zagreb
akvarel, bjelokost; vel. 6,4 × 5,4 cm.
Polulik žene u bijeloj haljini široka ovratnika.
Modri prozirni šal prebačen oko ruku. Crna tanka traka oko vrata. Lice je dugoljasto i usko. Velike smeđe oči udubljene. Smeđa kosa počešljana je na razdjeljak. Naušnice s privjeskom. Tamnosiva pozadina. Okvir od crna papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1134)

30. JULIJANA VARLANDY

Velika Gorica
akvarel, bjelokost; vel. 5,5 × 5,2 cm.
Poprsje žene u crnoj haljini s ovratnikom od bijele čipke. Ovalno lice, tamna zaglađena kosa. Tamna pozadina. Okvir od crna papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1138)

31. MIRKO pl. VARLANDY

Velika Gorica
akvarel, papir; vel. 7 × 6,6 cm.
Poprsje muškarca u tamnu odijelu. Na zaobljenu licu zalisci i brkovi. Tamna pozadina. Okvir od crna papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1137)

32. Redarstveni tajnik KALLABAR

Zagreb, oko 1845.
akvarel, papir; vel. 7 × 6,6 cm.
Polulik muškarca u zelenoj uniformi s pojasom i balčakom sablje. Dugo lice jajolika oblika uokviruje crna kosa i iskričava zaobljena brada. Iznad ušiju strše dva pramena kose. Ispod crnih gustih obrva velike tamne oči agresivna, prodornog pogleda. Tamni gusti brci. Pozadina nejednako plava. Okvir od crna papira.
B. sign.
VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1117)

33. Veliki župan PETAR HORVAT

Varaždin
akvarel, bjelokost; vel. 6,9 × 5,3 cm.
Poprsje muškarca u crnu kaputu i bijelu prsluku s crnom povezanom kravatom. Kosa je tamna i zaglađena, a brkovi svijetli. Pozadina tamnozeleno.
B. sign.
VI. Muzej grada Varaždina, Varaždin

34. ŽENA U PLAVOME

Varaždin?
akvarel, bjelokost; vel. 7 × 5,3 cm.
Poprsje žene, pokrenute nešto ulijevo, u plavoj dekoliranoj haljini s uskom crnom trakom oko vrata. Ovalno lice ružičasta inkarnata. Oči smeđe, a smeđa je i glatko počešljana kosa s dugim uvojcima koji se spuštaju na svijetlu put dekoltea. Pozadina ponešto nemirne tamne sivozelene boje. Okvir duboko profiliran od pozlaćena drva s klasicističkim aplikacijama.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 15272)

35. PORTRET MUŠKARCA

Varaždin?
akvarel, bjelokost; vel. 7 × 5,3 cm.
Polulik muškarca pokrenut nešto udesno s licem en face. Inkarnat žučkasto-ružičast, oči sive, crna prosijeda kosa i kratko rezani brci. U crnu je kaputu, s bijelim prslukom i košuljom i s crnom povezanom kravatom. Pozadina ponešto nemirna tamne sivozelene boje. Okvir duboko profiliran od pozlaćena drva s klasicističkim ornamentom.
B. sign.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 15271)

45

LJ. CETINOVIĆ: Katarina Čakoje, kat. br. 51
Petrijnja, 1844.

LJ. CETINOVIĆ: Katarina Čakoje, catalogue
No. 51
Petrijnja, 1844.

Kosa je smeđa, brci i rijetka brada svjetliji. Pozadina modrosiva. Okvir suvremen od pozlaćena metala.
B. sign.
Na poleđini zapis:
Ivan Hortig, 1818 † 1888
pekar, predsjednik pekarskog ceha, zapovjednik građanske čete u Varaždinu.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 13035)

36. JULIJANA HORTIG rođ. FÜTTERER

Varaždin
akvarel, bjelokost; vel. 9,6 × 8 cm.
Mlada žena u plavoj dekoliranoj haljini sjedi u crvenu naslonjaču, pomaknutom nešto ulijevo, s drvenim smeđim rubom. Lijeva je ruka na naslonu, a desna je opuštena niz tijelo. Oko ruku prebačen je crni šal. Crna, glatko počešljana kosa na razdjeljak uokviruje lice svijetla inkarnata, s krupnim očima pod lukom pravilnih obrva. Oko vrata zlatan lanac s medaljonom, a zlatne su i naušnice s privjeskom od koralja. Na lijevoj ruci prsten i narukvica. Pozadina tamnosiva. Okvir suvremen od pozlaćena metala.
Na poleđini zapis da je za sobom ostavila dnevnik u kojemu su, njene pjesme nastale 1835. god.
Umrta je 1851.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 13036)

37. IVAN HORTIG

Varaždin, oko 1846?
akvarel, bjelokost; vel. 9,8 × 8,2 cm.
U crvenu naslonjaču, pomaknutom nešto udesno, sjedi muškarac u crnu kaputu, svijetlom prsluku i bijeloj košulji s crnom povezanom kravatom. Lijeva ruka s prstenom prislanja se na rub naslonjača. Na ovalnu licu krupne svijetle oči.

38. JULIJANA FEMAN rođ. GORTAN

Varaždin, 1846.
akvarel, bjelokost; vel. 7 × 5,5 cm.
Polulik žene, pokrenute nešto ulijevo, u crnoj dekoliranoj haljini s umetkom čipke na razrezu dekoltea. Oko ruku prebačen svileni modri šal. Ovalno lice visoka čela, izrazito crnih očiju i gustih obrva, uokviruje crna glatko počešljana kosa na razdjeljak. Ogrlica je zlatna s privjeskom od granata, a i naušnice su od jednakog materijala. Pozadina neujednačeno plava. Okvir suvremen od pozlaćena papier-machéa.
Sign.: d. d. ok. Stager 1846
VI. Mladen Feman, Zagreb

39. TOMAS FEMAN, varaždinski pekar

Varaždin, 1846?
akvarel, bjelokost; vel. 8 × 6,5 cm.
Poprsje muškarca, pokrenuto nešto udesno, u tamnozeleno kaputu, crnom prsluku, bijeloj košulji i s povezanom crnom kravatom. Ovalna je lica s plavim očima i plavom kosom. Tamnosiva jednobojna pozadina. Okvir suvremen od pozlaćena papier-machéa.
B. sign.
VI. Mladen Feman, Zagreb

40. ELEONORA GORTAN rođ. SCHMERSCH

Varaždin
rođena u Grazu, živjela u Varaždinu. Nije poznato gdje se minijatura nalazi.

41. ŽENA U CRVENOME

Varaždin?, Zagreb? oko 1846.
akvarel, bjelokost; vel. 7,6 × 6,4 cm.
Polulik žene, pokrenute nešto ulijevo, u crvenoj haljini s umetkom čipke na razrezu dekoltea. Šal od bijele čipke prebačen oko ruku. Lice ovalno, pravilnih crta, svijetla inkarnata, grahorastih očiju i smeđe, glatko počešljane kose na razdjeljak. Na kosi lepezast crveni ukras sa čipkom. Pozadina modra. Okvir neobarokni, pozlaćen.

B. sign.

VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9926)

42. PORTRET MUŠKARCA

Varaždin? Zagreb? oko 1846?
akvarel, bjelokost; vel. 7,6 × 6,4 cm.
Polulik muškarca u crnu kaputu i prsluku, bijelom košulji s crnom povezanom kravatom. Na prsluku zlatni lanac, na košulji ukrasna igla. Lice dugoljasto, krupne smeđe oči s gustim obrvama. Smeđa kosa i zaobljena kratka brada, svjetliji brci. Pozadina modra. Okvir neobarokni, pozlaćen.

B. sign.

VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9925)

43. ANA KUŽDIĆ

Bjelovar, 1846.
akvarel, bjelokost, vel. 8,6 × 6,9 cm.
Žena u dekoltiranoj crvenoj haljini dugih rukava sjedi u plavu naslonjaču obrubljenom smeđim drvetom. Lijeva ruka s prstenjem leži u krilu. Lice je usko, ovalno s izrazito krupnim tamnim očima i pravilnim obrvama. Crna, glatko počešljana kosa. Ogrlica od zlata s privjeskom u obliku cvijeta i dugoljaste naušnice. Pozadina intenzivno modra. Okvir od crnog papira.

Sign. Stager 1846

VI. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
(Inv. br. 1590)

44. ŽENA U ZELENOME

Bjelovar? Zagreb?, oko 1846.
akvarel, bjelokost; vel. 10,5 × 7 cm.
Mlada žena u svjetlozelenoj haljini sjedi na stolcu. Lijeva ruka leži joj u krilu, a desnom pridrži križ od granata koji visi na uskoj vrpici oko vrata. Na desnoj ruci prsten i dvije narukvice također od granata. Zaobljeno lice svijetla inkarnata sa smeđim očima i obrvama. Smeđa kosa počešljana na razdjeljak sa sitnim pletenicama. Pozadina tamnosiva. Okvir nov.

B. sign.

VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9859)

Jakob Stager izvan zagrebačkog kruga**45. ŽENA U FOTELJI**

Pančevo, 1848.
slična minijaturi br. 43
Vlasništvo nepoznato

46. NANDOR SZABO

Budimpešta, 1849.
akvarel, bjelokost; vel. 9,8 × 7,9 cm.
Muškarac u crnu kaputu i prsluku s crnom kravatom sjedi u zelenu naslonjaču. Crne oči, kosa, brada i brci. U lijevoj ruci drži cigaru. Pozadina sivo-smeđa.
Sign. Stager 1849

47. Gospođa SZABO

Budimpešta, 1849.
akvarel, bjelokost; 9,8 × 7,8 cm.
U zelenu naslonjaču sjedi žena crne kose i očiju, odjevena u plavu haljinu s bijelim ovratnikom od čipke i bijelim rukavicama. U ruci drži bijelu maramicu. Pozadina smeđa.
Sign. Stager 21ten März 1849
VI. Narodni muzej, Budimpešta
(Inv. brojevi 60—55, 60—56)

48. Graničarski kapetan TEODOR DOBRANOVAČKI

akvarel, bjelokost; vel. 11 × 9 cm.
Sign. Stager 1850
VI. Dvorac u Čelarevu kod Novog Sada (Vojvođanski muzej, Novi Sad)
Ovi su podaci veoma važan prilog daljnjim istraživanjima cjelokupna opusa Jakoba Stagera. Ali kako je naša tema »Zagrebački krug«, to ćemo se u tom krugu i zadržati.

Matija Brodnik

(Toplice kod Novog Mesta 1814 — Zagreb 1845)

49. ELEONORA grofica PATAČIĆ

Zagreb?, Varaždin? 1843.
akvarel, bjelokost; vel. 8 × 6,3 cm.
Polulik žene u plavoj dekoltiranoj haljini s plaštem plavoljubičaste boje prebačenim oko ramena. Desnom rukom, prislonjenom na grudi, ukrašenom narukvicama i prstenjem, drži lornjon koji je pričvršćen na zlatnome lancu. Ovalno lice pravilnih crta i tamnih očiju pod lukom tamnih obrva uokviruje smeđa kosa s dugim uvojcima. Na kosi bijela prozirna koprena spušta se niz ramena. Na glavi, na objema stranama, aranžman s cvijećem. Pozadina sivkastosmeđa. Okvir i étoui od ornamentirane smeđe kože.
Sign. d. sr. Brodnik pinx 1843
VI. nepoznato

50. ŽENA U PLAVOME

Zagreb, 184?
akvarel, bjelokost, vel. 6 × 4,5 cm.
Poprsje mlade žene u plavoj haljini. Desna ruka, s narukvicom i prstenom, prislonjena na grudi. Dvije crne trake oko vrata sa zlatnim medaljonom. Lice oblo, oči smeđe. Smeđa je i kosa počešljana na razdjeljak. U kosi stručak plavog cvijeća. Pozadina žuta sa zelenim točkicama. Okvir suvremen od pozlaćena drva.
Sign. Brodnik pinx 184?
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9891)

Ljudevit Cetinović

(Rijeka 1816 — ??)

51. KATARINA ČAKOJE

Petrinja, 1844.
akvarel, bjelokost; vel. 5,6 × 4,2 cm.
Polulik mlade žene, ruku opuštenih niz tijelo, pokrenut nešto udesno, postavljen je u krajolik. U haljini je kobaltno modre boje obnaženih ramena. Crna uska traka oko izrazito gracilnog vrata. Lice je ovalno blijeda inkarnata, tamnih očiju. Crna kosa glatko počešljana na razdjeljak. Okvir suvremen od pozlaćena papier-machéa.
B. sign.
Na poledini minijature zapis starim rukopisom: Katarina Čakojé na Životnom 27-mom ljetu, mailje Zetinović u Petrinji Jenera 1844.
udata Ratković 1848.
umrla 22/9. 1850.
VI. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
(Inv. br. 9859)

Miniturists of the Zagreb Circle 1840/1850

Anka Bulat-Simić

Regarding the general development of portrait miniatures which from the time of the renaissance to the second half of the 19th century had lived intensively on the soil of Europe, the authoress of the present contribution refers to miniatures that throughout a century had been preserved on the territory of Croatia. In so doing, she points to a certain branch of the art of painting which, until recent times, had not been studied to any greater extent in this country.

Two decades ago the idea was born to collect a miniature material on the territory of Croatia for the purpose of an exhibition, which then would be the first of the kind in Croatia and in Yugoslavia too. The originator of this idea was the then director of the Museum of arts and crafts, Prof. Zdenko Vojnović.

Research work lasted for a little more than a year, and it resulted in an exhibition of miniatures arranged in the Museum of arts and crafts, in the month of October, 1953. A total of 247 selected and most significant miniatures were exhibited and studied. The year following, in the month of February, 1954, there was arranged in the People's Museum in Ljubljana the same exhibition with certain complements and corrections in the attributions, conditioned by the experience gained on the occasion of the first exhibition and by further studies. Also, a new printed catalogue with reproductions was issued on the occasion.

Precious discoveries on the territory of Croatia were the miniatures on the Omišalj Charters from the year 1579, the portraits of our people on the leaves of various Privileges and doctor diplomas from the University of Padua from the 17th and 18th centuries, where also the sons of Croatian families from Dalmatia, Istria and the Croatian Seaboard had studied. The influences of Venetian painting in the region of the Adriatic coast, those of the Northern countries, and especially the influences exerted by the Vienna Biedermeyer upon Continental Croatia, were the natural consequences of the geographic position of the then still separated territory of Croatia.

The authoress mentions two names of our miniaturists, who had enriched European art — Feliks Petančić (Petantius), of Dubrovnik, 1455—1517, and Julije Klović (Giulio Clovio), of Grižane, 1492 — Rome, 1578.

The theme of the present contribution is devoted to the period 1840—1850, that is, to a narrow rounded whole, which has so far been much noticed at exhibitions. These miniatures had been born in Zagreb and around Zagreb, and therefore they are connected with the appellation "The Zagreb Circle". Although, according to the prevailing customs of the time, numerous "travelling" painters criss-crossed these parts, nevertheless three specific miniaturists had actualized by the closeness of their conceptions (although through different technical approaches) a truly rounded whole.

The first to announce his arrival on the 8th February, 1840, and that in the Zagreb paper *Agramer Zeitung*, was the »Miniatur-Portraitmaler" Jakob Stager. He did not state either his schooling or the place whence he had come.

The second arrival, Matija Brodnik, »Porträt- und Historienmaler", appeared on the 16th April, 1842 (*Agramer Zeitung*), stating that after completion of his studies in Rome he had chosen Zagreb for his abode.

The journal "Croatia", dated 11th October, 1842, announced the arrival in Zagreb of Ljudevit Cetinović — »akademischer Portrait und Historienmaler", who, after "einer Kunstreise aus Italien", had decided to remain in Zagreb. The journal warmly recommended to the public that they may accept this young and most talented Croatian painter.

The 19th century, on the other hand, segregated painters with academic education from those who were not. This was also evident in the announcements of our painters. Stager, most likely, had not studied at the Academy of Fine Arts in Vienna, nor at another art academy in the Monarchy. Maybe he had been a student of some military school in which skillful drawers were trained, that is, future cartographers, drawers and painters of fortifications etc. There were multitudes of amateur painters in both continental and seaboard Croatia. However, about Stager we know for the time being nothing as to where he was born or where he died.

So far a total of 48 miniatures by Stager have been recorded, of which 44 had originated in Croatia, where they have been preserved. The miniatures preserved (with signature, dating, and without signature) had originated between 1841 and 1846. The last dated miniatures originated in Varaždin and Bjelovar in 1846. After Stager's departure from Croatia we know of one miniature in Pančevo (1848), two in Budapest (1849), and one which is kept in the newly created castle at Čelarevo near Novi Sad. By following up the names of the persons portrayed as well as the inscriptions on the back sides of the respective miniatures, it has been possible to track Stager's portraiture itinerary in Croatia — Zagreb, Samobor, Karlovac, Jastrebarsko, Velika Gorica, Vukovar, Bjelovar and Varaždin. After which his calling of "travelling" painter conducted him further on into Voivodina, where we are going to leave him, for in that period Stager was already outside the Zagreb circle.

Stager always approached his object in his own peculiar method. His technical possibilities were limited, his palette did not know of the rich range of colours, nor was he acquainted with the nuance technique. With Stager everything is always pure and clear, from the lines shaping the forms, to the colours filling them up. This somewhat naïve charm constitutes a peculiarity of his miniature skills. Therefore he is recognizable at all times.

Matija Brodnik, on the other hand, is a different matter. After his studies at the academies of Vienna and Rome, he came to Zagreb, where he remained until his premature death, in 1845. Only two of his miniatures have been preserved, which exhibit the classical technique of the miniature school. Once the majority of Stager's unsigned miniatures had been attributed to Brodnik, and that specifically on account of a miniature (Fig. 26) that resembles Brodnik's signed miniature of the likeness of Countess Eleonora Patačić (Fig. 43). However, when making a comparison between these two, there come into evidence their similarities, true, but also the differences: similarity in painting conceptions, and distinction as to the technical workmanship.

In contrast to the classical miniature technique of the Vienna School, which covers up the surface of the picture by using tiny dots and strokes, Stager realizes a peculiar style of his own by employing smooth coatings of clean paints. The majority of Brodnik's artistic achievements are based on "large" portraits as well as sacral and historical compositions.

The third miniaturist of the "Zagreb circle", the Rijeka citizen Ljudevit Cetinović, had a scholarship of the Vienna Academy of Fine Arts, came to Zagreb after an activity of two years' duration in Ljubljana and extensive travels throughout Italy. He had realized a number of portraits and sacral compositions, although only one of his miniatures has been discovered. However, this one confirms the painter's ability to render a poetic mood in the full style of his time, in concise forms of clean lines and in the classical technique of miniature art.

During the decade under review numerous miniaturists, known and unknown, had travelled through this region, painting for their living. Others there were too, but they are not included in this contribution, for the Zagreb circle remains a whole solely if besides Stager we mention the names of Brodnik and Cetinović.